

Törökország elnöki rendszere két és fél év után évek: az intézmények és a politika áttekintése

Adar, Sinem; Seufert, Günter

Veröffentlichungsversion / Published Version

Forschungsbericht / kutatási jelentés

Zur Verfügung gestellt in Kooperation mit / provided in cooperation with:

Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)

Empfohlene Zitierung / Javasolt idézet:

Adar, S., & Seufert, G. (2021). *Törökország elnöki rendszere két és fél év után: az intézmények és a politika áttekintése*. (SWP-tanulmány, 2/2021). Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit. <https://doi.org/10.18449/2021RP02>.

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Használati feltételek:

Ez a dokumentum letéti engedéllyel hozzáférhető (nincs újraelosztás - nincs módosítás). A dokumentum használatára nem kizárólagos, nem átruházható, egyedi és korlátozott jogot biztosítunk. Ez a dokumentum kizárólag az Ön személyes, nem kereskedelmi célú felhasználására szolgál. A dokumentum minden másolatának tartalmaznia kell a szerzői jogi és egyéb, a jogi védelemre vonatkozó információkat. Ön nem jogosult ezt a dokumentumot semmilyen módon megváltoztatni, nyilvános vagy kereskedelmi célokra másolni, a dokumentumot nyilvánosan kiállítani, előadni, terjeszteni vagy más módon nyilvánosan felhasználni.

A jelen dokumentum használatával Ön elfogadja a fenti felhasználási feltételeket.

SWP kutatási dokumentum

Sinem Adar és Günter Seufert

Törökország elnöki rendszere két és fél év után

Az intézmények és a politika áttekintése

Stiftung Wissenschaft und Politik
Nemzetközi és
Biztonsági Ügyek Német Intézete

Centre for Applied Turkey Studies **CATS**
SWP Research Paper 2
2021. április
2021, Berlin

- Törökország új elnöki rendszere a lakosság felének rosszallása ellenére sem valósította meg azokat a célokat, amelyeket bevezetésével elérni kívántak.
- A kormánypártnak az új kormányzati rendszer mellett szóló állításaival ellentétben, két és fél évvel a bevezetése után a parlament gyengébb, a hatalmi ágak szétválasztása aláesott, az igazságszolgáltatás átpolitizált, az intézmények megbénultak, a gazdasági gondok egyre nagyobbak, és a tekintélyelvű gyakorlatok uralkodnak.
- Annak ellenére, hogy az új rendszer szinte korlátlan és ellenőrizetlen hatalmat biztosít az elnöknek az intézmények felett, politikai mozgásteret meglepő módon szűkebb, mint a parlamenti rendszerben volt.
- Az elnöki rendszer az egyébként megosztott ellenzék számára közös ellenállási horgonyt biztosított, és akaratlanul is életet lehel a török politikai pártrendszer tehetetlenségébe.
- A kormánypárttól elszakadt, elsősorban ugyanazt a konzervatív szavazótáborot megszólító pártok megalakulása, valamint a változó választási logika, amely szerint a választások megnyeréséhez szövetségeket kell kötni, komoly kihívás elé állítja a kormánypártot és annak vezetőjét, az elnököt.
- Annak ellenére, hogy az ellenzéki szövetség választási győzelmet aratott a 2019-es helyi ~~válasz~~ ^{válaszok}, jelenleg nem világos, hogy az alakuló pártoknak van-e közös elképzelésük a demokratikus helyreállítás felé vezető lépésekről.
- Az elnöki rendszer által okozott intézményi pusztítással együtt az ellenzék homályos kilátásai miatt óvatossá kell lenni a könnyű és gyors pozitív átalakulással kapcsolatban. Miközben az Európai Uniónak reálisnak kell lennie a demokratikus reformokkal kapcsolatos elvárások tekintetében, egyensúlyt kell találnia a kölcsönös előnyökkel járó területeken való együttműködés és az Ankarával való konfrontálódás között, ha szükséges, az Európai Unió és tagállamai érdekeinek védelme érdekében.

SWP kutatási dokumentum

Sinem Adar és Günter Seufert

Törökország elnöki rendszere két és fél év után

Az intézmények és a politika áttekintése

Stiftung Wissenschaft und Politik
Nemzetközi és
Biztonsági Ügyek Német Intézete

Centre for Applied Turkey Studies **CATS**

SWP Research Paper 2
2021. április
2021, Berlin

Minden jog fenntartva.

© Stiftung Wissenschaft
und Politik, 2021

Az SWP kutatási
dokumentumokat a vezető
kutatók és az intézet
igazgatótanácsa bírálja el.
Tényellenőrzésnek és
szövegszerkesztésnek is
alávetik őket.

A minőségellenőrzési
eljárásainkról további
információkat az SWP
honlapján talál: [https://
www.swp-berlin.org/en/
about-swp/quality-
management-for-swp-
publications/](https://www.swp-berlin.org/en/about-swp/quality-management-for-swp-publications/).

Az SWP Research Papers a
szerző(k) véleményét
tükrözik.

SWP

Stiftung Wissenschaft und
Politik
Nemzetközi és
Biztonsági Ügyek
Német Intézete

Ludwigkirchplatz 3-4
10719 Berlin
Németország
g
Telefon +49 30 880 07-0
Fax +49 30 880 07-200
www.swp-berlin.org
swp@swp-berlin.org

ISSN (Print) 2747-5123
ISSN (Online) 1863-1053
doi: 10.18449/2021RP02

(Az SWP-Studie 4/2019
bővített és frissített
angol nyelvű változata).

Tartalomjegyzék

5 Kérdések és ajánlások

7Az elnöki rendszer:

Alak, politikai jelleg, kezdeti hatások

7Az alkotmánymódosítás politikai és ideológiai háttere

9 A hatalmak új konstellációja

10 A végrehajtó hatalom felépítése és bővítése

13Kormányzás az elnöki rendszerben

13 A Parlament meggyengült

14 A helyi kormányzat aláasása

15 Az igazságszolgáltatás növekvő diszfunkcionalitása

17 A nagyrészt megbénult bürokrácia

18 Az intézmények minőségének romlása: Példák

19 Kivándorlás és tőkekiáramlás

21A kormányzó párt sorsa az elnöki rendszerben

23A szavazók folyamatos elvesztése és a bizonytalan szavazók növekvő aránya

23Az elmúlt évek politikájának konzervatív kritikája

25Az AKP leépítése az elnök választási gépezetévé

27A Új teljesítménytényező:

A Nacionalista Mozgalom Párt (MHP)

27 Az elnöki rendszer ellenfelétől az elnöki rendszer segítőjévé vált

28 A fenyegetés észlelése

30 Egy újonnan kialakuló politikai környezet

31 Új választási dinamika bontakozik

ki: A 2019. márciusi helyhatósági választások

32 Az AKP/MHP szövetség csökkenő szavazataránya

32 A gazdasági és jogi reformról szóló beszéd

33 Repedések az uralkodó szövetségen belül

35 Következtetések és ajánlások

36 Az európai intézmények és az uniós tagállamok válaszai

38 A politika kevés alapja a tranzakcionalizmuson túl

39 Rövidítések

*Dr. Sinem Adar az SWP Alkalmazott Törökországi
Tanulmányok Központjának munkatársa.*

*Dr. Günter Seufert az SWP Alkalmazott Törökországi
Tanulmányok Központjának vezetője.*

Kérdések és ajánlások

Törökország elnöki rendszere két és fél év után. Az intézmények és a politika áttekintése

Két és fél év telt el azóta, hogy Törökország átállt az elnöki rendszerre. Az ország erős embere, Recep Tayyip Erdoğan 2018. június 24-én nyerte el második elnöki ciklusát. Az ugyanazon a napon tartott parlamenti választásokon az általa vezetett Igazság és Fejlődés Pártja (AKP) és a szélsőjobboldali Nacionalista Mozgalom Pártja (MHP) szövetsége abszolút többséget szerzett. A két szavazás egyben a parlamenti rendszerről a "török típusú" elnöki rendszerre való hivatalos átállást is jelentette.

Az AKP 2002 óta egypárti kormányként irányítja Törökországot. Időközben nemcsak a párt, hanem Törökország politikai rendszere is jelentősen megváltozott. Az új kormányzati rendszer 2018-as bevezetésével Erdoğan elnök intézményesen igyekezett biztosítani a hatalmat egy olyan végrehajtó elnöki hatalom révén, amely képes mélyen beavatkozni a bürokráciába és az igazságszolgáltatásba, valamint ellenőrzés alá vonni a hadsereget. Ez részben válaszként értelmezhető a legfelsőbb bíróságok ismételt beavatkozásaira az AKP politikájával szemben (beleértve egy olyan ügyet, amely az AKP teljes betiltására irányult), valamint a hadsereg fenyegetéseire, hogy beavatkozik a kormány politikájába. Az AKP ezt az igazságügyi, katonai és bürokratikus oligarchia "gyámkodásának" nevezte a parlament és a választott kormány felett.

Ideológiailag az AKP konzervatív muszlim pártként pozicionálja magát, amely egy bürokratikus szekularista oligarchia által korlátozott, hívő nemzet identitását és törekvéseit testesíti meg. Erdoğan gyakran sajnálkozott azon, hogy a kormánynak több mint egy évtizedes hatalomra kerülése után sem sikerült megteremtenie a kulturális hegemóniát. A szekularista kemalista ideológia elnyomása és az ország teljes lakosságának konzervatív fűzőbe kényszerítése további motivációt jelentett a kormányzás formájának megváltoztatására.

Szintén befolyásoló tényező volt a gazdaságpolitika feletti nagyobb ellenőrzés megszerzése. A szakmai szervezetek és a bíróságok mellett a bürokráciát vétőhatalomnak tekintették a privatizációval, a köz- és magánszféra partnerségi projektjeivel, az állami földterületek magánbefektetőknek történő odaítélésével és a környezetvédelmi előírások enyhítésével szemben. A megerősített elnökség, amely hatalommal rendelkezik

az összes állami intézménybe való közvetlen beavatkozás az érvelés szerint hatékonyabbá tenné az állami fellépést a bürokrácia gyengítésével, a döntések egyszerűsítésével és a döntéshozatali folyamatok egyszerűsítésével. döntéshozatali folyamatok és a parancsnoki láncok lerövidítése. A parlamenti felügyelettől független ügyvezető elnök - úgy vélték - megakadályozná azt a fajta kormányzati benuhárlást is, amelyet különösen az 1990-es években tapasztaltak az egymással versengő pártérdekeket képviselő koalíciós kormányok alatt.

Az átállás óta eltelt két és fél év bebizonyította-e, hogy az új rendszer valóban alapot nyújt e célok eléréséhez? Hatékonyabbá vált-e az államapparátus, zökkenőmentesebben működnek-e az intézmények és gyorsabban növekszik-e a gazdaság? Sikerült-e az AKP-nak szíveket és elméket nyernie a hívő nemzet építéséhez, a szekularista nacionalista szereplők politikai döntéshozatalból való kizárása árán? Az új rendszer megerősítette-e az AKP hegemón pozícióját a török politikában azáltal, hogy nagyobb mozgásteret biztosított a kormánypártnak és vezetőjének? Erdoğan sokkal függetlenebben tud cselekedni a többi politikai szereplőtől? Az új kormányzati rendszer hagyott-e mozgásteret a török ellenzéki pártoknak, amelyek hagyományosan végtelen kultúrharckba keveredtek?

Az Európával határos Törökország politikai jövője létfontosságú az Európai Unió és tagállamai számára. Egyrészt a belföldi reformok és a demokrácia helyreállításának kilátásai meghatározzák az EU Törökországgal szembeni bánásmódját, ami az ország megkezdett tagsági folyamatát illeti. Ugyanakkor Ankara újabban folytatott kényszerítő külpolitikája komoly kihívást jelent az egyes EU-tagállamok és az Unió kohéziója számára. Ankara megpróbálja újradefiniálni szerepét a változó nemzetközi rendben, bár meglehetősen összefüggéstelenül, amint azt az EU-val és az Egyesült Államokkal való kapcsolatok újrendezésére irányuló közelmúltbeli erőfeszítések is sugallják. Sodródásba sodródva a belpolitikai hatalmi harcok, a különböző ideológiai ~~ánitk~~ a geopolitikai ambíciók és a gazdasági realitások miatt Ankara Európával, Oroszországgal és szomszédságával kapcsolatos jövőbeli stratégiája valószínűleg továbbra is homályos marad.

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

Az elnöki rendszer: Az elnöki rendszer: Alak, politikai jelleg, kezdeti hatások

Az AKP-kormány elérte azt a kívánságát, hogy egy "török típusú" elnöki rendszert a 2017. április 16-án tartott referátumon keresztül. A zaklatások és intimítások közepette lefolytatott kampányt követően a módosításokat 51,4-48,6 százalékos, csekély többséggel fogadták el. Az 1950-es évek óta, amikor Törökországban először kezdtek szabad és tisztességes választásokat tartani, az obstrukció, a választási csalás és a manipuláció olyan szintet ért el, amely megkérdőjelezte az eredmény legitimitását.²

tayyip-Erdoğan-council-of-europe-observer-a7690181.html.

Az alkotmánymódosítás politikai és ideológiai háttere

A népszavazás a többször fellángolt alkotmányos vita ideiglenes végpontját jelentette.

1982 óta, amikor az 1980-as puccsista puccsisták népszavazással elfogadtatták az új alkotmányt, mielőtt feloldották volna a statáriumot. Az 1982-es alkotmány a nemzetet és az államot etnikailag török fogalmak szerint határozta meg, és a szunnita iszlámot más szektákkal és vallásokkal szemben előnyben részesítette. A szekularista elvek melletti alkotmányos elkötelezettség azonban érintetlen maradt. Ennek eredményeképpen az új alkotmány jelentősen leszűkítette a legális politikai cselekvés mozgásterét, és legitímálta a parlamenten kívüli vétőkat,

1 "Erdoğan elnök megerősítően: Erzsébet: 'Alkotmányos modell török módra: A nemzet készen áll'" [törökül], *Hürriyet* (online), 2016. január 29., <http://www.hurriyet.com.tr/turk-tipi-anayasa-modeli-millet-hazir-40046600> (ha másként nem jelezték, idézett médiajelentések a közzététel napján elérhetők).

2 "Turkish Referendum: Up to 2.5 Million Votes Have Been Manipulated, Says Foreign Observer", *Independent* (UK), 2017. április 19., <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/turkish-referendum-million-votes-manipulated-recep->

mindenekelőtt a katonaságé. Az 1990-es években a további demokratizálódás központi akadályává vált.

Az AKP-kormány az 1982-es alkotmánnyal kapcsolatos kritikákat beépítette az elnöki rendszer bevezetésére irányuló kampányába, és a javasolt alkotmánymódosításokat olyan szükséges lépésként mutatta be, amely megszabadítja a választott törvényhozást és a végrehajtó hatalmat a katonai, bürokratikus és igazságügyi elit gyámsága alól. Valójában a többpártrendszer 1946-os bevezetése óta az elit beavatkozása a politikai folyamatba nem volt ritka. Három katonai puccs – 1960-ban, 1971-ben és 1980-ban – konzervatív kormányok ellen irányult. 1997-ben a hadsereg kényszerítette Necmettin Erbakan islamista miniszterelnök lemondását, és az AKP csak hajszal híján úszta meg, hogy 2008-ban az Alkotmánybíróság betiltsa – miközben abszolút többséggel kormányzott.

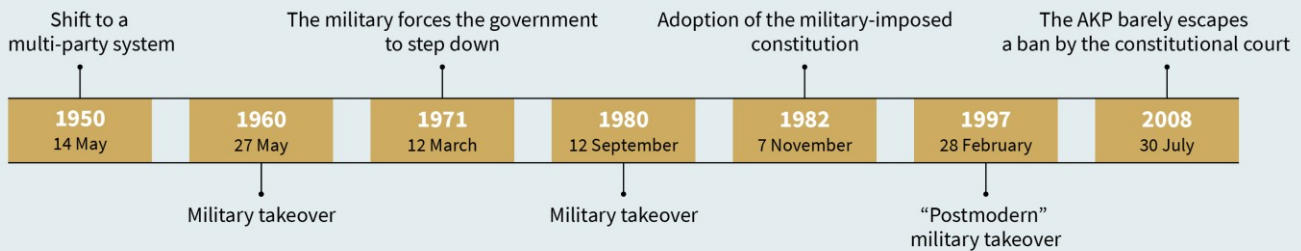
Erdoğan mindezek fényében az ország demokratizálásának eszközeként mutatta be a miniszterelnöki rendszerre vonatkozó terveit. Ám fokozatosan nyilvánvalóvá vált, hogy Erdoğan demokratizálásra helyezett hangsúlya nagyrészt retorikai jellegű volt, és távol állt a politikai részvétel terének bővítésétől, a jogállamiság megerősítésétől vagy a hatalommegosztás védelmétől. Valójában az alkotmánymódosítás átnyúlt az 1982-es alkotmány tekintélyelvű aspektusain, amelyek érintetlenül maradtak.³

Erdoğan szerint a "több demokrácia" azt jelenti, egy olyan helyzet, amelyben az alkotmány, az állam és a kormányzat – az egész politikai rendszer – a

³ Osman Can, "Az [autoriter] alkotmányos rend alapvonalai változatlanok maradnak" [török], *Karar* független újság (liberális/konzervatív újság, online), 2017. január 16., <http://www.karar.com/gorusler/prof-dr-osman-can-yazdi-anayasal-duzenin-temel-tercihlerine-dokunulmuyor-372515>.

1. ábra

Military and judicial interventions into the political process

© 2021 Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)

a lakosság nagyszámú konzervatív részének kulturális, erkölcsi és vallási értékei. A korábbi választások nem testesítették meg "a nemzet értékeit", mert állította Erdoğan - azokat Nyugatról "importálták", nem pedig "ezen a [helyi] talajon természetették".⁴ Erdoğan a török nemzetet erősen vallásos és konzervatív módon, török muszlim vallási közösségként (*millet*) képzeli el.⁵

A kulturálisan hiteles alkotmány iránti igénynek messzemenő politikai következményei vannak. A "hitelesség" egyik ismérve, hogy az új alkotmány olyan rendszert hoz létre, amely "régii hagyományainkon alapul". a kormányzás",⁶ az oszmánok birodalmi kormányzására utalva, ahogyan Erdoğan olvassa. Továbbá azt állítja, hogy minden politikai hatalomnak – végrehajtó, törvényhozó, bírói – tükröznie kell a nemzet identitását és szándékait, és nem kerülhet egymással konfliktusba. Erdoğan valóban megjegyezte, hogy a régi alkotmány "a politikai hatalmak között inkább konfliktusos, mint harmonikus viszonyt teremtett".⁷ Ennek oka szerinte az volt, hogy a régi elit a nép – a választott kormány által képviselt – akaratát a kormány intézkedéseinek szigorú korlátokat szabó igazságszolgáltatáson keresztül kívánta korlátozni. Ebből a szempontból a megoldás az ideológiai és politikai konformitásban rejlik: "Ha az új alkotmány a konfliktus helyett a harmónia és az egyensúly szellemét követi, és ha a politikai hatalmak kiegészítik a ra-

ahelyett, hogy gyengítenék egymást, a probléma magától megoldódik".⁸

Erdoğan szerint azonban nem csak a régi alkotmány és a régi politikai rendszer az, ami állítólag nincs összhangban "a nemzet értékeivel". A meglévő törvények hasonlóképpen nem tükrözik a nép akaratát. Ha pedánsan jártunk volna el Törökország átalakítása során, akkor nem jutottunk volna semmire - mondta, majd így folytatta: "Azt, amit elértünk, úgy értük el, hogy a törvényeket úgy alakítottuk át, ahogyan azt jónak láttuk". Különben jött volna a bürokratikus oligarchia, és megszabta volna a törvényeket, és meg lett volna kötve a kezünk".⁹

Ezt a világnézetet öt sarokpont határozza meg. Az első a kulturálisan homogén és ezáltal konfliktusmentes nemzet eszménye, amely lényegében egy "felekezeti közösség", az iszlám identitás központi szerepére alapozva. Az így meghatározott nemzet az ország kultúrájának hordozója, meghatározza az ország karakterét és alakítja sorsát. A második a nemzet mint felekezeti közösség közötti, a saját kultúrájától elidegenedett elit által elfojtott, mindent felülíró politikai konfliktus posztulátuma. A harmadik az az állítás, hogy számos létező törvény elsősorban ennek az elnyomásnak a fenntartását szolgálja, és ezért érvénytelen. Negyedszer, ez vonatkozik a hatalommegosztásra, amelynek létjogosultsága a nép és az elit közötti konfliktus állandósítása. Ezt a konfliktust ötödször is csak úgy lehet leküzdeni, ha a hatalmat egy olyan személy kezébe adjuk, aki következetesen megtestesíti a nemzet identitását és szándékait, és - mivel közvetlenül választott - senkivel sem kell megosztania hatalmát.¹⁰ Az alkotmánymódosítás

4 Erdoğant idézi a *Hürriyet*, 2016. január 29. (lásd az 1. megjegyzést).

5 Sinem Adar, "A demokratizálódás kétértelműségei: *Politikai hatalom és társadalomelmélet* 25 (2013): 3-36.

6 Erdoğan a *Hürriyetben* (lásd az 1. megjegyzést).

7 Ibid.

8 Ibid.

9 Ibid.

10 "Ennek az országnak van egy vezetője. Ő határozza meg a politikát. Ehhez senki másra nincs szükség. A vezető hozza meg a belföldi és

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

a politikai képviselet, az intézményi fékek és ellensúlyok, valamint a nemzeti identitás e sajátos nézőpontját tükrözik. A végrehajtó hatalmat egyetlen személyben összpontosítják, gyengítik a parlamentnek a végrehajtó hatalom feletti ellenőrzését, az elnököt egy versengő törvényhozás központjává teszik, és drasztikusan megerősítik a végrehajtó hatalom befolyását az igazságszolgáltatásra.¹¹

A hatalmak új konstellációja

A végrehajtó hatalom egy személyben való összpontosítása azzal jár, hogy az elnök egyidejűleg átveszi a miniszterelnök és a minisztertanács (a kabinet) hatáskörét, amelyeket az új rendszer eltörölt (8. cikk). A minisztereket mostantól nem a parlament tagjai közül, hanem kívülről választják ki; az elnök nevezi ki és menti fel őket a parlament bevonása nélkül, és így a politikai köztisztviselők státuszába süllyednek (106. cikk). Az elnök emellett egyedül választja meg saját helyettesét, és nevezi ki az összes minisztérium vezető köztisztviselőit. Így közvetlenül, a kabinet bevonása nélkül irányítja a bürokráciát.

A parlamentnek már nem kell megerősítenie a kormányt. Nem tarthat többé bizalmi szavazást, és politikai okokból nem bocsáthatja el a kormányt (75-100. cikk). A parlamenti kérdéseket az elnökhelyetteshez és a miniszterekhez intézik, és írásban válaszolnak rájuk (98. cikk). Egyetlen miniszter sem köteles válaszolni a parlamentnek, és a válaszadás elmulasztása nem jár szankciókkal (98. cikk). A parlament az elnök ellen csak bűncselekmény elkövetése esetén van lehetősége vizsgálatot kezdeményezni, és ehhez háromötödös többség szükséges. Az elnök elleni büntetőeljárás megindításához kétharmados többség szükséges (105. cikk).¹² Ellenkező esetben a parlament csak úgy kényszeríthet ki előrehozott elnökválasztást, hogy háromötödös többséggel feloszlatja magát.

külpolitikák. A mi feladatunk és törekvésünk csak az lehet, hogy támogassuk a vezetőt. Erdoğan tanácsadója, Yigit Bulut az állami televízióban, idézi: *Diken* (liberális hírportál), 2016. június 15., <http://www.diken.com.tr/basdanisman-yigit-bulut-siyaseti-Erdoğan-zimmetledi-baska-kimse-yapmasin/>.

11 Lásd Christian Rumpf, "Die geplante Verfassungsänderung", RR Lex (A Bambergi Egyetem török jogász tiszteletbeli professzorának publikációs sorozata), 2017. április 4., 2-15. o.

12 "Az elnök feladat- és hatásköre" a Török Köztársaság Elnökségének honlapján, <https://www.tccb.gov.tr/en/presidency/power/>.

többség. A parlamenti és az elnökválasztást mindig egyidejűleg tartják.

Az alkotmánymódosítások a parlament jogalkotási monopóliumát is felhívítják.

Az alkotmánymódosítások a parlament jogalkotási monopóliumát is felhívítják. Ennek egyik eszköze a kibővített elnöki vétó: A parlamentnek mostantól a jelenlévők egyszerű többsége helyett tagjainak abszolút többségére van szüksége ahhoz, hogy felülbírálja az elnöki vétót az általa elfogadott jogszabály ellen.¹³ Egy másik eszköz az elnöki rendeletek, amelyeket - a korábban a minisztertanács által kiadott törvényerejű rendeletekkel ellentétben - egyetlen érintett állampolgár sem támadhat meg. Államtanácsnál, a legfelsőbb közigazgatási bíróságon.¹⁴ Az elnöki rendeletek ellen mostantól a bírósági eljárásokkal az Alkotmánybírósághoz csak a két legnagyobb parlamenti frakció, vagy a parlamenti helyek egyötödét képviselő képviselők egy csoportja fordulhat.¹⁵ Bár az elnök általában csak olyan ügyek szabályozására használhat elnöki rendeleteket, amelyekről még nem rendelkezik jogszabály, ez az alábbiak szerint megváltozik szükségállapotot, amelyet az elnök mostantól saját maga is kihirdethet. A megengedett indokok rendkívül tágan vannak megfogalmazva. A szükségállapot alatt az elnöki rendeletek hatályának nincsenek korlátai, amelyek ellen nem lehet kifogást emelni az Alkotmánybíróságnál. Ilyen körülmények között az elnöki rendeletek a parlament jóváhagyása nélkül azonnal hatályba lépnek. A parlament csak visszamenőleges hatállyal érvénytelenítheti őket.

Az új rendszerben azonban ilyen parlamenti többség rendkívül valószínűtlen, mivel a jövőben az elnök- és a parlamenti választásokat ugyanazon a napon tartják majd. Ez a kialakítás a végrehajtó és a törvényhozó hatalom kívánt politikai összehangolását hivatott biztosítani, korlátozva a köztük lévő szilárd hatalommegosztás lehetőségét. Retorikai szinten ez a konstrukció a kormányt arra teszi alkalmassá, hogy a szavazást a nemzet és az állam sorsdöntő pillanataként állítsa be, ahogyan ez a következő esetekben történt.

13 Amint azt a szövegben később tárgyaljuk, ez a többség rendkívül valószínűtlen.

14 Rumpf, "Die geplante Verfassungsänderung" (lásd a 11. lábjegyzetet).

15 Lásd a módosított török alkotmány 150. cikkét, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (elérés: 2020. szeptember 20.).

a 2018-as választások. Tekintettel a török társadalmon belüli polarizáció mélységére, az AKP valószínűleg azt feltételezte, hogy ez szinte automatikusan a konzervatív blokk elnökjelöltjének áldozatához vezet.

Az új alkotmány továbbá lehetővé teszi, hogy az elnök politikai párt tagja legyen. Közvetlenül a népszavazás után Erdoğan nem meglepő módon újra átvette az AKP vezetését, ami lehetővé tette számára, hogy a legnagyobb parlamenti pártot és a végrehajtó hatalmat is ellenőrizze. Ez a kombináció lehetővé teszi az elnök és pártja számára, hogy messzemenő befolyást gyakoroljon az igazságszolgáltatásra, ami az alacsonyabb szintű bíróságok bíráit és ügyészeit kinevező Bírák és Ügyészek Tanácsának összetételében is megmutatkozik. A tanács két tagja az igazságügyi miniszter és az államtitkár, akiket az elnök jelöl ki. További négy tagot szintén az elnök nevez ki, míg hét tagot a parlament választ ki. Ha a parlamentben nem sikerül konszenzusra jutni, akkor csak egyszerű többségre van szükség, ami azt jelenti, hogy a kormánypárt (vagy a kormányt támogató pártok csoportja) végső soron meghatározhatja a parlament által kinevezett összes tagot.¹⁶ Ugyanez vonatkozik az Alkotmánybíróság összetételére is. Tizenkét tagját a 15-ből az elnök nevezi ki, hármat a parlament, szükség esetén egyszerű többséggel.¹⁷

A végrehajtó hatalom felépítése és bővítése

2018. október 1-jén, a nyári szünet utáni parlamenti megnyitón mondott beszédében Erdoğan megjegyezte, hogy ő rendelkezik a kizárólagos végrehajtó hatalommal, és hogy minden vétőjogot eltöröltek.¹⁸ Az elnök hatalma az intézmények felett valóban óriási. Egyedül ő nevezi ki az összes minisztert és minden tárca összes vezető köztisztviselőjét. Az összes központi ügynökség (általában *başkanlık* vagy "elnökség" néven ismert), amely közvetlen ellenőrzést gyakorol a bürokrácia, a hadsereg, a gazdaság, a média, a civil társadalom és a vallási közélet felett, neki tartozik felelősséggel: az Állami Felügyeleti Tanács (DDK), amelynek ellenőrei felelősek a teljes bürokratikus apparátusban folyó vizsgálatokért, beleértve a...

a hadsereggel; a Nemzetbiztonsági Tanács Főtitkársága (MGKGS), amely a fegyveres erőkon belüli promóciókat koordinálja; a Védelmi Ipari Elnökség (SSB), amely a beszerzési projekteket irányítja; és a Stratégiai és Költségvetési Elnökség (SBB), amely az állami költségvetést készíti elő. A 2016 augusztusában létrehozott Török Vagyonalap (TVF) a nagy állami vállalatok vagyonát gyűjti össze, és az elnöknek döntő szerepet biztosít a befektetési döntésekben, míg a Vallási Ügyek Elnöksége (DIB) az iszlám hivatalos változatát határozza meg belföldön, és a török diplomácia vallási szárnyát képezi külföldön.¹⁹

Az elnök négy minisztériumközi "irodát" (ofis) is vezet, amelyek a digitalizálás, a beruházások, a pénzügyek és a személyzeti kérdések átfogó kérdéseivel foglalkoznak. A fent említett elnökségekkel együtt ezek egyfajta párhuzamos közigazgatást alkotnak a minisztériumokkal szemben, amelyeket szintén ők felügyelnek.²⁰ Számos tanácsadóján kívül Erdoğan elnök új "tanácsokkal" (*kurul*) vette körül magát. Az üzleti élet, a tudományos élet, a politika és a civil társadalom képviselőinek intézményesített összejöveteleinek feladata, hogy szinte minden politikai területen "hosszú távú elképzeléseket és stratégiákat" dolgozzanak ki, a minisztériumok munkájának figyelemmel kísérése, "pr- gresszjelentések" készítése és "szakpolitikai ajánlások" benyújtása.²¹ Mint ilyenek, olyan feladatokat látnak el, amelyek normális esetben a politikai pártok és a parlament hatáskörébe tartoznának. Mégis csak az elnököt szolgálják, nem pedig a politikai szférát.

Az elnök hatásköre kiterjed a hírszerző szolgálatra is, amelynek szerepe az elmúlt években folyamatosan bővült.

Az elnök hatásköre kiterjed a hírszerző szolgálatra is, amelynek szerepe az elmúlt években folyamatosan bővült. Az állami hírszerző szolgálatokról szóló törvény 2014-es módosítása azt eredményezte, hogy a Nemzeti Hírszerző Szervezet (MIT) átvette az operatív feladatokat, és ezzel jelentősen bővült a dokumentumokhoz való hozzáférése.

¹⁹ A DIB-ről lásd Günter Seufert, *The Changing Nature of the Turkish State Authority for Religious Affairs (ARA) and Turkish Islam in Europe*, CATS Working Paper 2 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2020. június), https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/CATS_Working_Paper_Nr_2_Guenter_Seufert.pdf.

²⁰ A következő forrásból: "Új minisztériumok az új rendszerben" [török], *En son haber* (kormánypárti honlap), 2018. július 9., <http://www.ensonhaber.com/yeni-sistemde-yeni-bakan-liklar.html>.

²¹ Ibid.

¹⁶ A Bírák és Ügyészek Tanácsának honlapja, <http://www.hsk.gov.tr/Hakkimizda.aspx> (hozzáférés: 2018. szeptember 15.).

¹⁷ A török alkotmánybíróság honlapja, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/yapisi/uyelerin-secimi/> (hozzáférés: 2020. szeptember 10.).

¹⁸ "Erdoğan elnök a parlamentben" [törökül], *Takvim* (kormánypárti újság), 2018. október 1., <https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/10/01/baskan-Erdoğan-mecliste>.

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

és más ügynökségek erőforrásait, valamint a tagok által élvezett büntetőjogi mentesség jelentős mértékű megerősítése.²² A 2017. augusztus 15-i 694. sz. törvényerejű rendelet tovább bővítette a hatáskörét, és az elnök kizárólagos ellenőrzése alá helyezte.²³ Míg eddig az MIT vezetőjét az elnök nevezte ki "a miniszterelnök javaslatára, a Nemzetbiztonsági Tanácsban folytatott konzultációt követően", az elnök jogot szerzett arra, hogy a kinevezést konzultáció nélkül végezze el; ugyanez vonatkozik a második és harmadik vezetési szintre is.²⁴

Egy másik pont a hírszerző szolgálatnak a biztonsági apparátus különböző elemei között megnövekedett befolyásával kapcsolatos. A fent említett rendelet 41. paragrafusa felhatalmazza a MIT-t, hogy a fegyveres erőkön belül működjön, és hogy a védelmi minisztérium katonai és polgári személyzetére vonatkozó hírszerzési információkat gyűjtsön. Ez a jogkör korábban nem állt rendelkezésére, ami a katonai komplexum korábbi intézményi autonómiájának és az ebből fakadó erős politikai befolyásának öröksége volt a "régii Törökországban", amit mostanra sikerült meghaladni. Ma a MIT központi szerepe nem korlátozódik a terrorizmus elleni küzdelemre és a bürokrácia ellenőrzésére. Erdoğan elnök nyilvánvalóan saját pártja ellenőrzés alatt tartására is használja. Például 2019 januárjában nyilvánosan kijelentette, hogy a Nemzeti Hírszerző Szervezet és a Rendőrségi Hírszerző Osztály "tetőtől talpig" át fogja vizsgálni az AKP jelöltjeit a helyhatósági választásokra.²⁵

22 Az 1984. január 1-jei 2937. számú törvény, *Lexpera* jogi honlap, <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/devlet-istih-barat-hizmetleri-ve-milli-istihbarat-teskilati-kanunu-2937> (hozzáférés: 2019. március 18.).

23 A dokumentum PDF változata a török hivatalos közlöny honlapján, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-13.pdf> (hozzáférés: 2019. március 18.).

24 *Ibid.*

25 Idézi Orhan Uğuroğlu, "Davutoğlu, hírszerzés, rendőrség, választás" [törökül], *Yeniçağ* (nacionalista hírlap, online), 2019. január 22., <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/davutoglu-mit-emniyet-secim-50497yy.htm>.

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

Kormányzás az elnöki rendszerben

Az elmúlt két és fél év megmutatta, hogy a végrehajtó hatalomnak az elnök kezében való összpontosítása nemcsak a választott testületeket, például a parlamentet és a helyi önkormányzatokat gyengítette, hanem a bürokráciát és az igazságszolgáltatást is.

A Parlament meggyengült

A parlamenti mentelmi joguktól megfosztott képviselők kriminalizálása és becsmérése nem ritka. Február 24-én 21-én összesen 33 bírósági eljárást küldtek a parlamentnek, köztük a kurdbarát baloldali Népi Demokratikus Párt (HDP) kilenc képviselőjének mentelmi jogának felfüggesztésére irányuló eljárást.²⁶ 2020 júniusában a vezető ellenzéki párt, a Köztársasági Néppárt (CHP) és a HDP három képviselőjétől vették el mentelmi jogát.²⁷ Azzal a retorikával összhangban, hogy az elnök és pártja egyedül képviseli a nemzetet, a kormány a 2018. június 24-i választások után, valamint a 2019. március 31-i helyhatósági választások előtt ismét kiélezte a hangnemet az ellenzékkel szemben, a CHP-t "terrorista szervezetek" támogatásával vádolva.²⁸ Az ilyen vádaskodások azóta is folytatódnak. A képviselők kriminalizálása azonban messzire nyúlik vissza. 2016-ban a parlament megszavazta (550-ből 376) a HDP képviselőinek mentelmi jogának felfüggesztését. Azóta a HDP több képviselője is a

letartóztatták, és néhányukat, köztük a párt társelnökeit, Selahattin Demirtaşt és Figen Yüksesdağot börtönbüntetésre ítélték.²⁹

Az alkotmány nyílt megsértésével még a parlament előtti felszólalások is büntetőeljárásokhoz vezethetnek, ahol a törvényeket rugalmasan értelmezik, és a tényeket delibiliben kiforgatják.³⁰ Az ellenzéki képviselőkre nehezedő politikai és ügyészégi nyomást fokozza a végrehajtó hatalom beavatkozása a parlament megmaradt jogaiba. A török Nagy Nemzetgyűlés, ahogy hivatalosan nevezik, törvényhozási monopóliumát fokozatosan kiüresíti a törvényhozási rendeletek túlzott alkalmazása. Ez a tendencia 2016 nyarán a rendkívüli állapot alatt hozott sürgősségi rendeletekkel kezdődött,³¹ és elnöki rendeletekkel folytatódott. A CHP által gyűjtött adatok szerint Erdoğan elnök az új rendszerbe való átmenet óta 2229 paragrafust írt és hagyott jóvá, míg a parlament csak 1429 törvényt tárgyalta.³²

A Nemzetgyűlés költségvetési jogai is a gyakorlatban tovább erodálódnak. Már az elnöki rendszerre való áttérés előtt a Képviselőház költségvetési jogait érintő egyik kulcskérdés volt a

29 "Törökország: Opposition Politicians Detained for Four Years", *Human Rights Watch*, 2020. november 19., <https://www.hrw.org/news/2020/11/19/turkey-oposition-politicians-detained-four-years>.

30 Lásd a konzervatív vallásos Felicitás Párt (SP) Cihangir İslam 2018. október 31-i beszédére adott választ, <https://www.youtube.com/watch?v=aXrE5oN8cfw> (hozzáférés: 2019. március 19.).

31 Mehmet Y. Yılmaz, "Az új állam, amelyet az alkotmány nem törvénye alapított" [törökül], *Hürriyet*, 2017. augusztus 29., <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/mehmet-y-yilmaz/anayasasizlastirilarak-kurulan-yeni-devlet-40564290>.

32 Pinar Tremblay, "Törökország már végzett a végrehajtó elnökséggel?" *Al Monitor*, 2020. június 18., <https://www.al-moni-tor.com/pulse/originals/2020/06/turkey-executive-presidency-proved-to-be-fail-in-two-years.html>.

26 "33 képviselői eljárást küldtek a bizottságnak" [török], *Sözcü* (kormánykritikus lap, online), 2021. február 24., <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/33-milletvekili-fezlekesi-komisyona-sevk-edildi-6279702/>.

27 "Turkish Parliament Strips Status from Three Opposition MPs", *Middle East Eye*, 2020. június 4., <https://www.middleeasteye.net/news/turkey-parliament-opposition-chp-hdp-mp-immunity-stripped>.

28 Özgür Mumcu, "Mit csinál [a belügyminiszter] Soyly?" [törökül], *Cumhuriyet* (ellenzéki újság), 2018. június 30., http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/1013360/Soylu_ne_yapiyor_.html.

április 2021

az átláthatóság növekvő hiánya.³³ A 2016-os és 2017-es költségvetéshez hasonlóan, amelyben a nem részletezett kiadások között különösen magas volt az "építőipari cégeknek történő kifizetések" összege, a 2019-es költségvetési tervezet, amelyet az elnöki hivatal elsőként terjesztett elő, nem sorolta fel az építőipari cégeknek a köz- és magánszféra infrastrukturális projektjeihez nyújtott kifizetéseket.³⁴ Ez azért jelentős, mert ezek a projektek különösen érzékenyek a korrupcióra. A végrehajtó hatalom folyamatos túllépései pótköltségvetés nélkül szintén aláássák a parlament költségvetési jogait.³⁵ Ráadásul a költségvetési besorolási szabályok közelmúltbeli, 2020 októberében végrehajtott jogi változtatásai is tovább növelik a transzparenciával és elszámoltathatósággal kapcsolatos meglévő kétértelműségeket.³⁶

A kormány más kérdésekben is titokban tartja a lapjait. 2018 augusztusának végéig a minisztériumokhoz vagy a Miniszterelnöki Hivatalhoz intézett 440 parlamenti megkeresésből 435-re nem érkezett válasz a megadott határidőn belül.³⁷ A kormány egyre gyakrabban utasítja el még a kérdések elfogadását is, arra hivatkozva, hogy azok "durván" vagy "sértő" módon vannak megfogalmazva, különösen az olyan kifejezések használatára hivatkozva, mint az "asszimiláció", "kínzás", "diszkriminatív gyakorlat", "kurd entitás" (Irakban), "a civilek jogainak megsértése" vagy "szexuális erőszak".³⁸ A parlament egy másik korlátozásában

33 Erről és a következőkről lásd a TÜSIAD világi üzleti szervezet jelentését, *Megfigyelések a TÜSIAD költségvetéséről a központi közigazgatás III* [török] (Isztambul, 2018), 61-65, <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10113-merkezi-yonetim-butcesi-takip-raporu-iii-merkezi-yonetim-2018-mali-yili-birinci-yariyil-butce-uygulama-sonuclari>.

34 Çiğdem Toker, "A költségvetés elkészítése rejtvényként" [törökül], *Sözcü*, 2018. november 2., <https://www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/cigdem-toker/butceyi-bulmaca-gibi-hazirlamak-2715180/>.

35 Az engedély nélküli túllépések 2017-ben 30 milliárd török lirat tettek ki. TÜSIAD, *Megfigyelések a központi közigazgatás elmúlt hat év és 2018 költségvetéséről* [törökül] (Isztambul, 2018), 14, <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10053-tusiad-merkezi-yonetim-butcesi-takip-raporu> (elérhető: 2018. november 23.).

36 Coşkun Cangöz, "Mit hoznak az 5018. számú törvény változásai?" [törökül], *TEPAV*, 2020. október, https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/notlar/5018_sayili_kanundaki_degisiklik_ne_getiriyor.pdf.

37 "Az ellenzék 440 parlamenti kérdéséből csak 5 kapott választ" [török], *T24* hírportál, 2018. augusztus 29.

38 Meral Danış Beştaş, "A parlament kezelése és funkciója az új időszakban" [törökül], *Duvar* (liberális hírportál), 2018. október 27., <https://www.gazeteduvar.com>.

a tájékoztatáshoz és a politikai felügyelethez való jogát, a végrehajtó hatalom visszatartja a TVF tevékenységére vonatkozó lényeges információkat.³⁹ Mindez annak ellenére történik, hogy az AKP ellenőrzése alatt tartja a parlamentet - mivel az összes parlamenti bizottság elnöki tisztét a kezében tartja⁴⁰ -, és a parlament képtelen bármilyen, az akarata ellen irányuló kezdeményezést megvalósítani.

A helyi kormányzat aláassása

A helyi önkormányzatok sem mentesülnek a hatalom személyessé válásától és központosításától; de az önkormányzatok feletti növekvő ellenőrzés megelőzte az elnöki rendszert. A 2016-os puccskísérlet után néhány hónappal kiadott rendkívüli állapotról szóló rendelet lehetővé tette a kormány számára, hogy a kurd délkeleti és keleti területeken a választott polgármestereket a belügyminiszter által kinevezett "megbízottakkal" váltsa fel.⁴¹ Mire 2019 márciusában megtartották a helyhatósági választásokat, összesen 95 polgármestert távolítottak el a hivatalból ce.⁴²

A második lépés Erdoğan saját pártjának képviselőit célozta meg. 2017 nyarának végén hét AKP-s polgármestert kényszerített lemondásra, és helyette saját személyes választásait választotta meg.⁴³ Ezek között volt Ankara és Isztambul polgármestere, a két legnagyobb, öt-, illetve 15 milliós lakosságú agglomerációé. Ezenkívül 2018 októberében a belügyminisztérium 259 szabályosan megválasztott *muhart*⁴⁴ azzal az indokkal utasított el, hogy okkal feltételezhető volt, hogy "olyan struktúrákkal kapcsolatban álltak, amelyeket úgy értékelték, hogy képviselnek egy

<tr/forum/2018/10/27/yeni-donem-parlamento-pratigi-veyasama-organinin-islevi/>.

39 "Report on Wealth Fund Provided to Parliament Only as Classified Document" [Turkish], *t24* (liberális hírportál), 2018. október 20., <https://t24.com.tr/haber/turkiye-varlik-fonuyula-ilgili-denetim-raporu-gizli-damgasiyla-mecliste>, 728168.

40 "The Parliamentary Committees" [török], parlament honlapja, <https://komisyon.tbmm.gov.tr/> (hozzáférés: 2018. november 23.).

41 Fehim Taştekin, "Some 40 Million Turks Ruled by Appointed, Not Elected, Mayors", *Al Monitor*, 2018. március 12., <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/03/turkey-becoming-land-of-trustees.html>.

42 "A kurátorok jelentése: August 2019-August 2020" [törökül], *HDP*, 2020. augusztus 19., <https://www.hdp.org.tr/tr/1-yillik-kayim-raporumuz-acikladik/14545>.

43 Feltehetően azért, hogy javítsa a párt pozícióját a 2018. júniusi parlamenti és elnökválasztáson.

44 A *muhartok* a falvak és a városi *muhtar* választott vezetői.

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

veszélyt jelent a nemzetbiztonságra".⁴⁵ Sem megfelelő fegyelmi eljárás, sem bírósági ítélet nem előzte meg hivatalukból való eltávolításukat.

Erdoğan világossá tette, hogy ő fogja kiválasztani az AKP jelöltjeit a 2019-es helyhatósági választásokra.

Erdoğan azt is világossá tette, hogy ő fogja kiválasztani az AKP jelöltjeit a 2019-es helyhatósági választásokra.⁴⁶ Bejelentette, hogy a kurd területeken megakadályozza, hogy a HDP olyan jelöltjei indulhassanak, akiket "a terrorszervezettel összehangoltan" (a PKK-ra utalva) állítottak. Ezzel olyan döntésekért bitorolta a felelősséget, amelyek valójában a Legfelsőbb Választási Tanács (YSK), amely elméletileg független intézmény, előjogai. Szükség esetén - mondta - az ilyen személyeket a választások után ismét "kurátorok" váltják fel.⁴⁷ A 2019. márciusi helyhatósági választások után a belügyminiszter a 65 település közül 47-ben, ahol a HDP került ki győztesként, leváltotta a polgármestereket, és ismét megbízottakkal helyettesítette őket.⁴⁸

Bár az ellenzék által megnyert isztambuli és ankarai önkormányzatok esetében nem alkalmaztak hasonló vagyongazdálkodási rendszert, a központi kormány azóta vagy "rendeleteket hozott létre, hogy a fővárosi önkormányzatok hatáskörének nagy részét visszaadja a minisztériumoknak, vagy - mint Isztambulban - az AKP vezette fővárosi önkormányzati tanácsnak sikerült átvennie a döntéshozatali jogkört".⁴⁹ Az ellenzéki vezetésű önkormányzatokat a Belügyminisztérium még az adományok gyűjtését is megtiltotta a kampány elején.

COVID-19 világjárványt, miután Erdoğan országos adományozási kampányt hirdetett, az isztambuli és ankarai metropoliszok által kezdeményezett hasonló kampányokat utánozva. A CHP által vezetett önkormányzatokat a szolgáltatások nem megfelelő biztosítása miatt kritizálva Erdoğan 2020. augusztus 20-án jelezte, hogy a "krónikus problémák" megoldása érdekében helyi kormányzati reformot készít elő.

önkormányzatok.⁵⁰ Végül, de nem utolsósorban, egy 2021. január 21-én elfogadott elnöki rendelet lehetővé teszi az adósságátütemezésre és az államadóságra szánt költségvetési források további csökkentését.⁵¹

Az igazságszolgáltatás növekvő diszfunkcionalitása

Még az igazságszolgáltatás sem menekülhet az elnök összeszedett hatalma alól. 2016 februárjában Erdoğan lett az első török elnök, aki nyilvánosan elutasította a török alkotmánybíróság döntését.⁵² Ez a megrovás előkészítette a terepet ahhoz, hogy 2018 januárjában az isztambuli 26. Legfelsőbb Büntetőbíróság figyelmen kívül hagyja az Alkotmánybíróság határozatát, amely a fogva tartott írók és újságírók szabadon bocsátását követelte. Ehelyett a Legfelsőbb Büntetőbíróság elrendelte, hogy továbbra is őrizetben maradjanak. Sem az igazságügyi miniszter, sem a Bírák és Ügyészek Tanácsa nem tiltakozott a jogi hierarchia megsértése ellen, amely teljesen megcsúfolta a jogbiztonságot.

Az igazságszolgáltatás növekvő diszfunkcionalitásának és politizálódásának legújabb példája az Osman Kavala filantróp emberbarát karkai pere. Február 18-án

45 Akif Beki, "Nincs-e joga a muhatároknak megvédeni hivatalukat?" [török], *Karar*, 2019. október 27., <https://www.karar.com/yazarlar/akif-beki/gokceke-var-da-muhtarlar-yok-mu-8262#>.

46 Abdülkadir Selvi (Erdoğanhoz közel álló újságíró), "Most jönnek a polgármesterekért" [török], *Hürriyet*, 2018. augusztus 20., <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/degisim-sirasi-belediye-baskanlarinda-40933393>.

47 Abdülkadir Selvi, "[MHP-vezető Devlet] Bahçeli megvan a [párt]szövetség formulája" [törökül], *Hürriyet*, 2018. szeptember 17., <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/ittifak-formulu-bahcelibe-40958179>.

48 "Kuratóriumi jelentés" (lásd a 42. megjegyzést).

49 Pınar Tremblay, "A török ellenzék elveszíti Isztambul Erdoğannal szemben?" *Al-Monitor*, 2020. augusztus 25., <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/08/turkey-akp-grabs-authority-of-mayors-with-chp-istanbul-chora.html>.

50 "Erdoğanról a CHP önkormányzataiig: Szemét, sár ... Minden újra rémálommá vált, napirendre vesszük az önkormányzati reformot" [törökül], *Gazete Duvar*, 2020. augusztus 20., <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2020/08/20/erdogandan-chpli-belediyele-re-cop-camur-yeniden-kabus-oldu-yerel-yonetimler-reformunu-gundeme-getirecegiz>.

51 *A Hivatalos Közlönyben* megjelent 3431. számú elnöki rendelet, 2021. január 21., <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/01/20210121-1.pdf>.

52 "Erdoğan: *Türkçe*, *BBC Türkçe*, 2016. február 28., https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160228_erdogan_dundar_aym. A bíróság elrendelte Can Dündar újságíró szabadon bocsátását, akit ténylegesen ki is engedtek. Hogy Erdoğan mennyire bízik az igazságszolgáltatás feletti befolyásában, jól tükrözi, hogy 2018 októberében, egy berlini állami látogatáson azt állította, hogy Dündar börtönben lenne, ha még mindig Törökországban lenne. Addig egyetlen török bíróság sem hozott ilyen ítéletet.

Törökország elnöki rendszere két és fél év után
SWP Berlin
április 2021

2020. januárjában Kavala nyolc másik védővel együtt felmentették a 2013-as Gezi-tüntetésekkel kapcsolatos "kormány megdöntésének" kísérlete vádja alól, de még aznap újra őrizetbe vették a 2016-os sikertelen puccskísérlettel kapcsolatos "alkotmányos rend megdöntésének" kísérlete miatt. Február 19-én tartott beszédében az elnök megjegyezte, hogy Kavala felmentése az igazságszolgáltatáson belüli egyes csoportok manőverezésének köszönhető, és hogy a bíróság döntése nem fogja megváltoztatni "népünk" felfogását, miszerint a "Gezi események a nép és az állam ellen irányuló, a katonai puccsokhoz hasonlóan förtelmes támadás volt".⁵³

Továbbra is tisztázatlan, hogy Kavala felmentése egyszerűen jogi taktika volt, hogy megkerüljék az Emberi Jogok Európai Bíróságának azonnali szabadon bocsátására vonatkozó határozatát, ahogyan Selahattin Demirtaş, a HDP társvezetője esetében is.⁵⁴ Az sem világos, hogy a felmentő, majd az újbóli letartóztatásról szóló döntés egyaránt az igazságszolgáltatáson belüli küzdelemhez kapcsolódott-e, és hogy Erdoğan mennyire tudott előre és mennyire irányította a folyamatot. A döntéshozatali folyamatot vezérlő motivációkkal és szereplőkkel kapcsolatos kétértelműség már önmagában is az igazságszolgáltatás intézményi legitimitációjának erózióját bizonyítja.

Az elnöktől való független cselekvéstől való félelem növeli a bírák és ügyészek tétovázását a döntéshozatali folyamat során.

2020-ban az AKP és az MHP szavazataival a parlamentben 2020. július 11-én elfogadott új jogszabály bevezette a többszörös sávós rendszert. Az új rendszer lehetővé teszi, hogy a két párt egyre nagyobb befolyást gyakoroljon az ügyvédi kamarák felett azáltal, hogy beavatkozik azok választásaiba, egyrészt, másrészt az egyesületi vezetők kiválasztásában.⁵⁵ Így az igazságszolgáltatás ma nagyfokú politizáltságtól szenved. A oldalon keresztül

⁵³ "Erdoğan elnök a Gezi perről: *Bianet* független hírportál, 2020. február 19., <https://bianet.org/english/politics/220275-president-erdogan-on-gezi-trial-they-attempt-to-acquit-him-with-a-maneuver>.

⁵⁴ Başak Çalı, "Bizánci manőverek: Törökország válasza az EJEB rosszhiszemű ítéleteire", *Verfassungsblog*, 2020. február 19., <https://verfassungsblog.de/byzantine-manoeuvres/>.

⁵⁵ Mehveş Emin, "A védelem az utcára vonul", *Duvar English*, 2020. július 2., <https://www.duvarenglish.com/columns/2020/07/02/the-defense-takes-to-the-streets/>.

2018 nyarán az államügyész kész volt nyomozni bárki ellen, aki bírálta a gazdasági helyzetet.⁵⁶ Az elnöktől való független cselekvéstől való félelem növeli a bírák és az ügyészek tétovázását a döntéshozatali folyamat során. A Bírák és Ügyészek Tanácsa által a Gezi perben a vádlottak felmentése mellett döntő bírák ellen indított büntetőjogi vizsgálat ebből a szempontból áruklódó.⁵⁷

Mégis, a politikai instrumentalizáció nem az egyetlen nehézség, amellyel a török igazságszolgáltatásnak meg kell küzdenie. Az igazságszolgáltatáson belüli átalakulás mértékét a sikertelen puccsot követő, a bürokráciában végrehajtott tisztogatások mutatták meg. Az elmúlt évek zűrzavara megkérdőjelezi a bíróságok egészének megfelelő működését. A puccskísérlet óta mintegy négyezer bírót és ügyészt bocsátottak el, ami az összes bíró és ügyész több mint egyharmada. Mintegy hétezer új tisztviselőt neveztek ki helyettük, sokan közülük újoncok voltak.⁵⁸ Még a felsőbb bíróságokon is sok bíró nem rendelkezik a szükséges tapasztalattal.⁵⁹ A török igazságszolgáltatás már ezen események előtt is krónikusan túlterhelt volt, és a joggyakorlat minősége rohamosan romlott. A lakosság alig több mint egynegyede bízik még mindig az igazságszolgáltatásban,⁶⁰ és még az állami szervek is egyre inkább figyelmen kívül hagyják a jogi döntéseket, ha az érdekeiknek megfelel.⁶¹

⁵⁶ "A Legfőbb Ügyészség beavatkozik" [törökül], *Sabah* (kormányparti újság, online), 2018. augusztus 13., <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/08/13/bassavcilik-harekete-gecti-ekonomik-guvenligi-tehdit-edenlere-sorusturma>.

⁵⁷ "A Bírák és Ügyészek Tanácsa engedélyezi a nyomozást a Gezi per 3 bírása ellen" [törökül], *HaberTürk*, 2020. február 19., <https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-hsk-davanin-3-hakimi-icin-sorusturma-izni-verdi-2589069>.

⁵⁸ Abdülhamit Gül igazságügyi minisztert idézve: *Dünya* című gazdasági napilap, 2018. április 5., <https://www.dunya.com/gundem/yaklasik-4-bin-fetocu-hakim-savci-meslekten-ihrac-edildi-haberi-410349>, "About 4,000 FETÖ Judges and Prosecutors Dismissed" [Turkish].

⁵⁹ "A bírói év megnyitása: Atatürk és az ellenzék nélkül, helyette a próféta mondásaival" [törökül], *Cumhuriyet*, 2018. szeptember 3., <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/aturksuz-muhalefetsiz-hadisli-adli-yil-acilisi-1072551>.

⁶⁰ "Megbízhatóak-e a bíróságok és a bírák?" [törökül], a *Konsensus* közvélemény-kutató cég honlapja, 2018. január, <http://www.konsensus.com.tr/yargiya-mahkemelere-guven-duyuluyor-mu-yoksa-duyulmuyor-mu/> (hozzáférés: 2018. január 15.).

⁶¹ A Semmítőszék elnöke a "Bírósági év megnyitása" című dokumentumban (lásd az 59. lábjegyzetet).

Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

A nagyrészt megbénult bürokrácia

Az AKP 2002-es hatalomra kerülése óta panaszkodik a "nehézkés" és "hatástalan" bürokrácia miatt, amely a kormány ambiciózus terveinek akadályaként jelentkezett.⁶² Az elnöki rendszer bevezetésének egyik indítéka az volt, hogy a bürokráciát cselekvésre sarkallják, és az államot karcsúsítsák.⁶³ A bürokrácia mégis nőtt az AKP-kormány alatt, a közalkalmazottak száma 2003 és 2018 között a 100 lakosra jutó 2,7-ről 4,2-re emelkedett.⁶⁴ Az általános foglalkoztatottság csökkenése ellenére a közszféra foglalkoztatottsága azóta tovább nőtt. A 2020 júniusában összesen a 4 767 286 török közül 4 767 286-an közszoigazgatási állást töltenek be.⁶⁵ A közszféra ilyen gyors növekedése ellenére a közigazgatás több okból is bémúlnak tűnik.

Az első a Fethullah Gülen prédikátor - akit a kormány a 2016-os puccskísérletért vádol - tényleges vagy feltételezett támogatóinak megtisztítása.

- és az ezt követő új alkalmazottak kinevezése a megüresedett álláshelyekre. Az átszervezés mértéke óriási, és a Török Köztársaság történetének legnagyobb tisztogatása: 559 064 ember ellen indítottak nyomozást, 261 700 embert vettek őrizetbe, és 91 287 embert helyeztek előzetes letartóztatásba.⁶⁶ A folyamat mégis folytatódni látszik, a letartóztatások folytatódnak, és a köztisztviselőket továbbra is eltávolítják. Másodsorban, folyamatban van a végrehajtó hatalom idegközpontjainak átalakítása. A miniszterelnök...

62 Erdoğan szerint az "Új AKP célkitűzése: The Cumber-some Bureaucracy" [török], *Vatan* kormánypárti újság, 2004. szeptember 30., <http://www.gazetevatan.com/akp-nin-yeni-mucadele-hedefi-hantal-burokrasi-37112-gundem/>.

63 "Erdoğan: *Milliyet*, 2017. október 24., <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-gectigimiz-15-yilda-yaptigimiz-ankara-yerelhaber-2357613/>.

64 İbrahim Kahveci, "Hivalkodó, nagyképű és felfuvalkodott" [török], *Karar*, 2017. október 25., <http://www.karar.com/yazarlar/ibrahim-kahveci/sasaali-debdebeli-hatta-bir-de-obeze-5278>.

65 "Nem csökkent a foglalkoztatás a közszoigazgatásban 68 bin 345 új munkahely a járvány kezdete óta" [török], *BirGün* című baloldali-liberális lap, 2020. augusztus 15., <https://www.birgun.net/haber/kamuda-istihdam-gerilemiyor-pandemide-68-bin-345-kisi-artti-312042>.

66 Ali Yıldız és Leighann Spencer, "The Turkish Judiciary's Violations of Human Rights Guarantees", *Verfassungsblog*, 2020. január 9., <https://verfassungsblog.de/the-turkish-judiciarys-violations-of-human-rights-guarantees/>.

ter hivatalát feloszlatták, mivel a tisztviselők újonnan létrehozott intézményekben foglalták el posztjaikat az elnöki palota több mint ezer irodájában. Ugyanakkor - állítólag a döntéshozatal egyszerűsítése érdekében - csökkentették a minisztériumok számát. 26-ról 16-ra, ami további vitákhoz és jelentős átrendeződésekhez vezetett. Harmadszor, a közszoigazgatáson belül egyre nagyobb az elégedetlenség. A központi személyzeti vezetés reménytelenül túlterhelt. Közvetlenül az új rendszerre való áttérés után számos tisztviselő találta magát bizonytalanságban, akiket felmentettek korábbi funkciójuk alól, de még nem kaptak új feladatot.⁶⁷ Elsősorban az AKP képviselőihez fordultak az elégedetlen tisztviselők, figyelmeztetve, hogy az átmenet nehézségei miatti frusztráció az új rendszer nyílt elutasításába fenyeget,⁶⁸ különösen a mélyreható átszervezés vázlatos indoklását tekintve.

Az állami intézményeket negatívan befolyásoló negyedik tényező a nagyfokú politizálás, amelynek az állami intézmények ki vannak téve. Az amerikai külügyminisztérium jelentése szerint a tisztogatásokat gyakran "kevés bizonyíték és minimális eljárás alapján hajtották végre".⁶⁹ Ezek tehát rendkívül önkényesek és politikai jellegűek, és a bürokrácián belül félelem légkört keltek. Az új kinevezésekről általában nem a képzettség és az alkalmasság, hanem az olyan külsődleges lojalítások alapján döntenek, mint a vallási hálózatokhoz, politikai pártokhoz való tartozás, valamint az Erdoğanhoz és családjához való közelség. 2003-tól, röviddel hivatalba lépése után, az AKP - amelynek saját, megfelelően képzett jelöltekből álló káderállománya meglehetősen vékony volt - megnyitotta az utat Fethullah Gülen hívei és iskoláinak végzősei előtt a közszoigazgatásban, különösen a rendőrség, az igazságszolgáltatás, a hírszerzés és a milícia számára.⁷⁰ A sikertelen puccs óta a szélsőségesen konzervatív vallási rendek hívei és az MHP tagjai

67 "Káosz a közigazgatásban: Felettesek nélküli tisztviselők" [törökül], *Duvar*, 2018. augusztus 23., <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2018/08/23/duvar-arkasi-kamuda-karmasa-donemi-artik-amir-de-yok/>.

68 Okan Müderrisoğlu, "On McKinsey, the IMF and the Crisis Discourse" [Turkish], *Sabah*, 2018. október 9., <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/muderrisoglu/2018/10/09/mckinsey-imf-ve-kriz-soylemi-uzerine>.

69 Yıldız és Spencer, "A török igazságszolgáltatás jogsértései" (lásd a 66. lábjegyzetet).

70 Bülent Aras és Emirhan Yorulmazlar, "State, Institutions and Reform in Turkey after July 15", *New Perspectives on Turkey* 59 (2018): 135-57 (142).

tömegesen elfoglalják az újonnan megüresedett állásokat.⁷¹ Valójában a bürokrácia - különösen a rendőrség és a hírszerzés - megnyitása az MHP tagjai előtt képezi a párt AKP-val való szövetségének alapját.⁷² Ennek megfelelően gyenge az újonnan felvettek minősége, akiknek intézményi tevékenységéből általában hiányzik az objektivitás és a szabályok betartása. A bürokrácia politizálása mint olyan elmosja a határokat a párttagság és a közhivatalok között.

A Gülen mozgalom feltételezett hívei, valamint a liberális és világi szereplők mellett az AKP azon kádereit is kizárták, akik nem keltik az elnök iránti feltétlen személyes lojalitás benyomását. Az elnök iránti személyes lojalitás és az AKP eredeti célkitűzései iránti lojalitás többé már nem szinonimák. Ez nagyrészt megmagyarázza azt a látszólagos paradoxont, hogy "a bürokrácia reformpárti és többnyire AKP-párti konzervatív elemeit nagyrészt vagy megfésztették, megfélemlítették vagy háttérbe szorították, és a magasabb szinteket ismét a 2010 előtti nacionalista/szekularista elemek töltötték be, akik a július 15-e utáni tisztogatásokban egy második esélyt láttak arra, hogy "jogosultságukat" a hatalomra újjáélesszék".⁷³

Még a hivatalos bevezetése előtt a presidiális rendszer 2018 júniusában a bürokrácia AKP-párti tagjai az intézmények "meggyengülésére", sőt "összeomlására" panaszkodtak.⁷⁴ Az elnöki hivatal, a belügyminisztérium és a minisztérium "háromszöge" a

71 Még Hüseyin Besli, aki Erdoğan isztambuli polgármestere óta régi munkatársa, is panaszkodott a konzervatív vallási rendekre: "Hogy ne mondjam: mi közöm ehhez nekem!". [törökül], *Akşam* (kormánypárti újság), 2016. november 10., <https://www.aksam.com.tr/huseyin-besli/yazarlar/bana-ne-demedem-c2/haber-565027>.

72 Nagehan Alçi, egy Erdoğanhoz közel álló újságíró szerint: "Mi történik, ha az AKP/MHP szövetség összeomlik?" [törökül], *HaberTürk*, 2018. október 26., <https://www.haber-turk.com/yazarlar/nagehan-alcı/2192233-cumhur-ittifaki-biterse-ne-olur>. Lásd még Pinar Tremblay, "Why Erdoğan Is Unhappy with Return of Nationalist Student Oath", *Al Monitor*, 2018. november 7., <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/11/turkey-erdogan-fighting-in-the-student-oath-debate.html>. Szóbeli beszámolókról erős iszlamista irányultságra utalnak a csendőrség különleges egységeiben.

73 Idézet egy bürokratából: Aras és Yorulmazlar, "State, Institutions and Reform in Turkey after July 15" (lásd 70. jegyzet), 145. o.

74 Ez és a következők Aslı Aydıntaşbaş után: "Ki a rezsím?" [törökül], *Cumhuriyet*, 2017. augusztus 6., http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/797155/Rejim_kim_ola_.html.

Azt állították, hogy az igazságszolgáltatás meghatározta a kormány teljes tevékenységét, és teljesen elzárkózott minden más politikai szereplő befolyása elől. A formálisan független gazdasági és pénzügyi szabályozók, mint a Versenyhivatal (RK), a Központi Bank (TCMB), az Energiapiaci Szabályozó Hatóság (EPDK), a Bankszabályozási és Felügyeleti Testület (BDDK) és a Tőkepiaci Testület (SPK) még ekkor is nehezen tudtak ellentmondani az elnök utasításainak.⁷⁵ Az átmenet tovább rontotta ezt a helyzetet. A hatalmi harcok, a pártpro- portionalitás, a mély bizalmatlanság és az abszolút lojalitás elvárása által jellemzett légkör minden, csak nem kedvez a valódi képzettséggel rendelkező személyzet felvételének. Ez megfojtja a kezdeményezőkézséget, és ahhoz vezet, hogy az eljárási szabályokat, rendeleteket és törvényeket paritásos módon értelmezik és alkalmazzák, ami lehetetlenné teszi a kiszámítható és megbízható intézményi tevékenységet, amint azt a következő fejezetben bemutatjuk.

Az intézmények minőségének romlása: Példák

Az objektivitás és a politikai semlegesség hiányának intézményi romlására számos példa van, a legfelsőbb szintről egészen a helyi közigazgatásig. A Török Vagyonalap az egyik legfontosabb példa erre. Erdoğan 2018 szeptemberében elnöki rendelettel kinevezte magát az igazgatótanács elnökévé, helyettesévé pedig vejét, Berat Albayraktól választotta, aki 2020. november 27-én lemondott az Alapnál betöltött tisztségéről. A mintegy 33,5 milliárd dollár értékű, a központi költségvetés 40 százalékát kitevő forrásokkal gazdálkodó Alap az elnök (és egészen a közelmúltig a családja) kezében lévő politikai és pénzügyi eszközzé vált, amely önkényesen szabályozza és használja az állami tulajdonban lévő gazdasági eszközöket.

A Vagyonalap mentesül a Számvevőszék felügyelete alól, és független könyvvizsgálat alá tartozik. Az eljárás függetlensége azonban erősen megkérdőjelezhető. A 2018. évi könyvvizsgálatot a az Állami Felügyeleti Tanács irányítja, amelynek tagjait az elnök nevezi ki.⁷⁶ Következtetések

75 Aslı Aydıntaşbaş, "Mit kell tenni?" (törökül), *Cumhuriyet*, 2018. május 24., http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/981703/Ne_yapmali_.html.

76 Çiğdem Toker, "Nem csak önkényes, hanem Wealth Fund" [törökül], *Sözcü*, 2020. június 22., <https://>

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

a könyvvizsgálókról csak 2020 júniusában tárgyalt az Országgyűlés. A megbeszélésen sem az igazgatóság tagjai (kivéve a vezérigazgatót), sem a vezetők nem voltak jelen.

Az állami intézmények összeomlása cimborahálózatokká - és az elnök és családja befolyása - kiterjedt.

Az állami intézmények összeomlása a cimborahálózatokba - valamint az elnök és családja befolyása - kiterjedt. 2018 októberében vált ismertté, hogy az elnök által az állami tulajdonú áramtermelő EAÜS AG főigazgatói posztjára kinevezett személy partnere volt egy olyan cégnek, amelynek ügyfelei közé tartozott az áramszolgáltató. Vagyis az új főigazgató állami megrendeléseket irányíthat saját magáncégéhez.⁷⁷ A Török Statisztikai Intézet inflációs ráta meghatározásáért felelős igazgatóhelyettesének nagyjából ugyanebben az időben kellett elhagynia íróasztalát, miután bejelentette a legutóbbi számokat - amelyek jóval magasabbak voltak, mint az Albayrak akkori pénzügyminiszter által bejelentett előrejelzések. A miniszter egyik közeli munkatársa lépett a hivatalnok helyére.⁷⁸ 2018 november elején a számvevőszék elnökhelyettese "saját kérésére" lemondott. Októberben a sajtó az elnöki palota pazarlásával és a kormányhivatalokban tapasztalható kiterjedt korrupcióval foglalkozó jelentésekkel foglalkozott.⁷⁹ A Transparency International felszólította a török igazságszolgáltatást, hogy a számvevőszéki jelentéseket jogi vizsgálatokkal kövesse nyomon. 2019 júliusában a központi bank kormányzóját, Murat Çetinkayát Erdoğan menesztette, mert nem csökkentette a kamatlábakat az elnök kérésének megfelelően. Mindössze 14 hónappal később, 2020. november 7-én az újonnan kinevezett jegybankelnököt, Murat Uysalt is leváltották, miután a líra rekordalacsony szintre zuhant.

Az intézményi hanyatlás példái nem korlátozódnak a gazdaság területére. 2016 októberében egy

www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/cigdem-toker/hem-keyfi-hem-sorumsuz-varlik-fonu-5887384/.

⁷⁷ "Magának fog szerződéseket odaítélni" [török], *Cumhuriyet*, 2018. október 14., http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/1111485/Kendine_is_verecek.html.

⁷⁸ Erdoğan Sözer, "Az infláció a fejébe kerül a bürokrata" [török], *Sözcü*, 2018. október 6., <https://www.sozcu.com.tr/2018/ekonomi/enflasyon-canavari-burokratin-basini-yedi-2665149/>.

⁷⁹ "Lemond a számvevőszék helyettes vezetője" [török], *t24*, 2018. november 6., <http://t24.com.tr/haber/sayistay-baskan-yardimcisi-gorevinden-ayrildi,741019>.

sürgősségi rendelet megfosztotta az állami egyetemeket attól az amúgy is korlátozott joguktól, hogy maguk válasszák meg rektorukat, és a hatalom az elnökre szállt.⁸⁰ Azóta egyre több jelentés érkezik arról, hogy az egyetemek rektorai az AKP képviselőiként vagy akár az elnök személyes megbízottjaiként tevékenykednek.⁸¹ Ráadásul egy 2020 áprilisában elfogadott új törvény értelmében a Legfelsőbb Oktatási Tanács új feladatokat kapott, többek között az ideiglenesen inaktívvá vált egyetemek bezárására vonatkozó hatáskörrel.⁸² A Şehir Egyetemet, amelyet Ahmet Davutoğlu - volt miniszterelnök és a Gelecek párt alapítója - alapított, 2020 júniusában bezárták. Az új irányítási rendszer azt is lehetővé teszi, hogy az elnök az egyetemi adminisztrációval való egyeztetés nélkül indítsa egyetemi karokat.⁸³

Kivándorlás és tőkeáramlás

Az állami intézmények minőségének romlásával jellemezhető légkörben nem meglepő, hogy egyes társadalmi rétegek már "a lábukkal szavaznak". Bár a kivándorlás a puccskísérletet követően tetőzött, a kivándorlók - török állampolgárság nélküli külföldiek - száma 2016-ról 2017-re 42,5 százalékkal nőtt, és csaknem 1,2 milliárd forintra emelkedett.

⁸⁰ A 676. törvényerejű rendelet 85. szakasza, lásd *Hivatalos Közlöny*, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161029-5.html>

(hozzáférés: 2019. március 19.).

⁸¹ A Harráni Egyetem Erdoğan által kinevezett rektora 2018. október végén a televízióban kijelentette: "Az iszlám szerint abszolút vallási kötelesség az elnöknek való engedelmesség. Ellenszegülni neki a háborús dezertáláshoz hasonló véték". A televíziós szereplés videója a YouTube-on, <https://www.youtube.com/watch?v=Y3VEhTfHcVE> (hozzáférés: 2019. március 17.). Hasonlóan elfogult megjelenésekről lásd: "Esküdjön engedelmességet, hogy rektor legyen" [törökül], *BirGün*, 2018. november 1., <https://www.birgun.net/haber-detay/berat-eden-rektor-oluyor-235384.html>.

⁸² "Mit hoz az új törvény?" [törökül], az állami tisztviselők hírportálja *Memurlar.Net*, 2020. április 17., <https://www.memurlar.net/haber/900032/yuksekokretim-kanununda-neler-degisti.html>.

⁸³ "Turkish President Takes Action at Protest-rocked University", *Independent*, 2021. február 6., <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/turkish-president-takes-action-at-protestrocked-university-university-recep-tayyip-erdogan-president-university-president- b1798543.html>.

254 000,⁸⁴ továbbra is folytatódik, bár lassabb ütemben. Egy nemrégiben készült felmérés szerint minden második török állampolgár külföldön szeretne élni, sőt minden harmadik török állampolgár külföldön szeretne élni. szavazók az AKP akarja elhagyni Törökországot.⁸⁵ A hivatalos statisztikák szerint 2019-ben 330 289 ember hagyta el Törökországot.⁸⁶ Közülük a 25 és 29 év közöttiek tették ki a legnagyobb arányt. A 2016-os sikertelen puccskísérelt óta folyamatosan nő a török menedékkérők száma, összesen több mint 35 ezren adtak be kérelmet az uniós tagállamokban.⁸⁷ Az azonnali távozás helyett mások alapos előkészületeket tettek. 2016-ban és 2017-ben mintegy kétezer zsidó származású török állampolgár szerzett portugál állampolgárságot, amely belépőjegyet jelent az EU-ba.⁸⁸ A kínaiak és az oroszok után a török állampolgárok jelentik a harmadik legnagyobb csoportot, akik legalább ötéves tartózkodási engedélyt szereznek Görögországba azzal, hogy befektetnek legalább €250,000.⁸⁹ 2016 és 2018 között 65 százalékkal nőtt az amerikai zöldkártya iránti török kérelmek száma is.⁹⁰

A tőke is menekül. 2018-ban, abban az évben, amikor Törökországot is súlyos devizaválság sújtotta, az ország elveszítette milliárdosainak mintegy 10 százalékát, ami a legmagasabb arány a tíz legnagyobb ország között, accord-

a nettó vagyoniáramláshoz.⁹¹ 2019-ben összesen 2,8 milliárd dollárnyi hosszú távú befektetés hagyta el az országot. 2019-ben a közvetlen külföldi befektetések áramlása 35 százalékkal, közel 8,4 milliárdra csökkent.⁹² A nemzetközi cégek leállítják a beruházásokat, sokan pedig azt tervezik, hogy a meglévő termelőüzemeket a szomszédos délkelet-európai országokba helyezik át. A Volkswagen például 2020 júliusában bejelentette, hogy felhagy a törökországi gyárépítési tervekkel.⁹³

84 "Egy év alatt több mint 253 ezren hagyták el az országot" [törökül], *BirGün*, 2018. szeptember 6., <https://www.birgun.net/haber-detay/bir-yilda-253-binden-fazla-kisi-ulkeyi-terk-etti-229439.html>.

85 "Miért akarja minden második török állampolgár elhagyni Törökországot" [német], *Tagesspiegel*, 2021. február 16., <https://www.tagesspiegel.de/politik/der-realitaetsverlust-des-recep-tayyip-erdogan-warum-fast-jeder-zweite-tuerke-die-tuerkei-verlassen-will/26909602.html>.

86 "A 25 és 29 év közötti korosztály hagyja el a legtöbbit" [török], *BirGün*, 2020. július 17., <https://www.birgun.net/haber/goc-istatistikleri-aciklandi-en-fazla-25-29-yas-arasi-goc-etti-308663>.

87 Ibid.

88 Nimet Kirac, "Dramatic Demographic Changes Loom for Turkey, Experts Warn", *Al Monitor*, 2018. október 1., <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/09/turkey-dramatic-demographic-changes-loom.html>.

89 "A törökök a harmadik helyen állnak a lakások vásárlásával tartózkodási engedélyt szerzők között" [török], *Diken*, 2018. szeptember 23., <http://www.diken.com.tr/yunanistanda-ev-alip-oturma-izni-elde-edenler-turkler-ucuncu-sirada/>.

90 "Number of US Green Card Applications Grows 65 Percent in Two Years" [Turkish], *Diken*, 2018. augusztus 28., <http://www.diken.com.tr/son-iki-yilda-turkiyeden-abdye-yesil-kart-basvurusu-yuzde-65-artti/>.

91 *Global Wealth Migration Review 2019* (AfrAsia Bank, 2019. április), https://e.issuu.com/embed.html?u=newworldwealth&d=gwmr_2019.

92 *Világbefektetési jelentés 2020: International Protection beyond the Pandemic* (UNCTAD, 2020), https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2020_en.pdf.

93 Ozan Demircan, "VW Stopped Plans for New Factory in Turkey" [német], *Handelsblatt*, 2020. július 1., <https://www.handelsblatt.com/unternehmen/industrie/nach-corona-schock-vw-stoppt-plaene-fuer-neues-werk-in-der-tuerkei/25965900.html?ticket=ST-6913435-UqEgfTO3XMUmOv1xCMrb-ap2>.

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

A kormánypárt sorsa az elnöki rendszerben

Egyetlen politikai rendszer sem maradhat fenn legitimitás és a nép akaratára való hivatkozás nélkül, még akkor sem, ha a hatalom magas szinten personalizált és centralizált.

Választási szempontból az új elnöki rendszer Erdoğan AKP-je és a szélsőjobb oldali MHP, mint junior partner, a "Népi Szövetség" (*Cumhur İttifaki*) szövetségére épül. A két párt összefogott, hogy a 2017. januári népszavazást megelőzően az elnöki rendszer mellett kampányoljon, és közösen mozgósítottak a Erdoğan a legutóbbi, 2018. júniusi elnökválasztáson. Milyen kilátások vannak arra, hogy ez a két párt a következő években is többséget szerezzen? Milyen politikai következményei vannak a szövetségnek az AKP és az elnök számára, tekintettel arra, hogy most - váratlanul - az MHP-ra kell támaszkodnia.

Még ha Erdoğan elnök minden más török civil politikusknál jobban kiterjesztette is hatalmát, nehéz lenne azt állítani, hogy elérte eredeti politikai céljait. Ma már teljesen háttérbe szorult az a kérdés, hogy milyen érdemi politikai programot követ, a hatalom megtartásáért folytatott küzdelem. Az AKP korábbi átalakítási programja már a múlté. Ez nem csak a párt korai retorikájára vonatkozik, amely a demokratizálódásról, a kirekesztő állampolgárságról és az európai uniós tagságról szólt. Elmúlt az a remény is, hogy a kurd konfliktust a kurdok egy hangsúlyosabban muszlim török nemzetbe való integrálásával oldják meg. A 2015 júniusi választások óta a kurdok polgári és politikai jogait szisztematikusan korlátozzák.⁹⁴ Erdoğan kritikusi ugyanis mindig is azzal érveltek, hogy ezek a témák csak egy

taktikai szerepvállalás számára. Úgy tűnik azonban, hogy még a párt konzervatív muszlim identitásához zökkenőmentesen illeszkedő politikai célkitűzések is félre lettek téve. A "nulla probléma a szomszédokkal" víziója és a 2000-es évek soft power megközelítése elsorvadt.⁹⁵ Ma a kormány szinte kizárólag katonai eszközökkel igyekszik Törökországot a MENA-régió meghatározó hatalmává tenni.⁹⁶ Ironikus módon ez a fegyveres erők megbecsülésének erősítése árán történik.

Emellett sem a gazdasági kilátások, sem a társadalmi kilátások nem ígértesek. Törökország külföldi adósságállománya tovább növekszik a líra elmúlt években bekövetkezett erőteljes értékvesztése miatt.⁹⁷ A jelenlegi recesszió azt jelenti, hogy Törökország még 2023-ban - a köztársaság századik évfordulóján - sem fog bekerülni a világ tíz vezető ipari országa közé. Az a kísérlet, hogy az ország teljes lakosságát alapvetően jámbor muszlim nemzetté változtassák, szintén sikertelen maradt, annak ellenére, hogy a társadalom világi elemeire nagy állami nyomás nehezedik. A KONDA 2019-ben végzett felmérése szerint a 15 és 29 év közötti emberek magukat a következőképpen jellemezték kevésbé "vallásilag konzervatívnak", mint az idősebb generációk...

⁹⁴ Lásd Günter Seufert, *A kurd kérdés visszatérése: On the Situation of the Kurds in Iraq, Syria and Turkey*, SWP Comment 38/2015 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2015. augusztus), <https://www.swp-berlin.org/en/publication/the-return-of-the-kurdish-question/>.

⁹⁵ Lásd Günter Seufert, *Külpolitika és önkép: The Societal Basis of Strategy Shifts in Turkey*, SWP Research Paper 12/2012 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, September 2012), <https://www.swp-berlin.org/en/publication/turkey-foreign-policy/>.

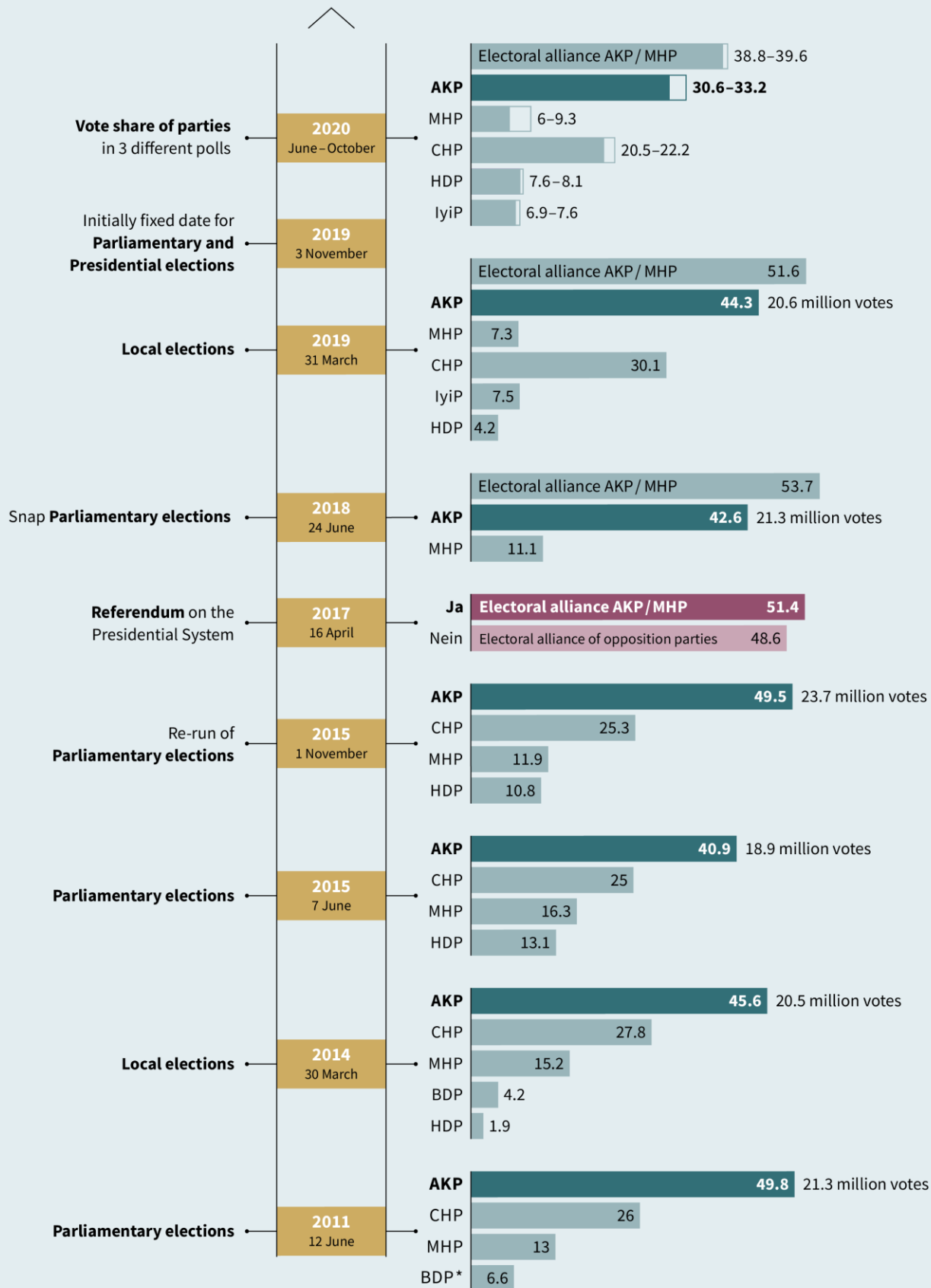
⁹⁶ Sinem Adar, *Understanding Turkey's Increasingly Militarized Foreign Policy*, *APSA MENA Politics Newsletter* 3, no. 1 (Spring 2020), <https://apsamena.org/2020/11/10/understanding-turkeys-increasingly-militaristicly-foreign-policy/>.

⁹⁷ Mustafa Sönmez, "Family Silver Next in Line in Turkey's Debt Crunch", *Al-Monitor*, 2020. augusztus 24., <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/08/turkey-economy-external-debt-crunch-family-silver-will-next.html>.

3. ábra

The rise and decline of the AKP

Election results in percentage terms

* HDP candidates ran as independent candidates.

tások.⁹⁸ Különösen keserű a párt konzervatív bázisának felismerése, hogy a korrupció és a nepotizmus nem tűnik el automatikusan, ha csak hívő muszlimok veszik át a kormányt és ellenőrzik az intézményeket. Nem meglepő, hogy az AKP-szavazók körében – és magában a pártban is – nagyfokú kiábrándultságot és jelentős dinamizmusvesztést tapasztalunk, ami először a 2019-es önkormányzati választásokon vált szembetűnővé.

A szavazók fokozatos elvesztése és a bizonytalan szavazók növekvő aránya

Jó kilenc év telt el azóta, hogy az AKP elérte fénykorát. A 2011. júniusi parlamenti választásokon a választók közel felének támogatását tudta megszerezni: 21,3 millió szavazatot, ami az összes szavazat 49,8 százalékát jelentette. Azóta a párt a szavazóurnáknál váltakozó hanyatlást és stagnálást tapasztal. És bár Erdoğan a 2018. június 24-i elnökválasztást az első fordulónban négy riválisával szemben 52,6 százalékos abszolút többséggel nyerte meg – egy százalékponttal több, mint amennyit 2014-ben, első közvetlen elnökké választása alkalmával szerzett –, a 2018-as választásokon (akárcsak a 2015 novemberi előrehozott választásokon) a nacionalista MHP szavazataira kellett támaszkodnia.

2014-ben az MHP még mindig szigorúan elutasította az elnöki rendszert, és felszólította támogatóit, hogy szavazzanak az ellenzéki jelöltek egyikére. 2018-ban az AKP szavazata önmagában már nem volt elegendő: az egyidejű parlamenti választásokon a párt mindössze 42,6 százalékot szerzett, a választói felmérések szerint pedig körülbelül minden ötödik elnöki szavazat az MHP-nak tulajdonítható. Súlyosbította a helyzetet, hogy a 2019-es helyhatósági választásokon az AKP elvesztette Isztambul és Ankara nagyvárosi önkormányzatait a Nemzeti Szövetség jelöltjeivel, Ekrem İmamoğluval és Mansur Yavaşsal szemben.

A vereségben döntő szerepet játszott a törökországi választási politika megváltozott jellege. Az elnöki rendszerre való áttérés bevezette a szövetségi logikát, mint a választási rivalizálás új paraméterét, mert a az új rendszerben bármelyik jelöltnek a szavazatok legalább 50+1 százalékát kell megszereznie ahhoz, hogy az első fordulónban elnökké válasszák.

Még az a stratégia is kifutott, hogy a csökkenő AKP-szavazatokat az MHP támogatásával helyettesítsék, mivel egyre több jel utal arra, hogy a támogatottság csökken, különösen a nagyobb és tengerparti városokban és a fiatalok körében. A 2018-as parlamenti választásokon az AKP majdnem minden tizedik szavazóját elvesztette az MHP javára.⁹⁹ Devlet Bahçeli, az MHP vezetője a választások után tartott beszédében megjegyezte, hogy "a török nemzet nemcsak pártját juttatta kulcspozícióba a parlamentben, hanem az MHP-t is jelentős felelősséggel ruházta fel a hatalom kiegyensúlyozására".¹⁰⁰ Annak ellenére, hogy Erdoğan megnyerte az elnöki tisztséget, az MHP – az AKP szövetségi partnere – továbbra is jelentős politikai befolyással rendelkezik, néha még az elnök és az AKP hátrányára is.

A 2019-es helyhatósági választásokon például az AKP sokat fizetett az MHP-val való szövetsége miatt, és ezzel összefüggésben azért, mert a választásokat az ország területi integritásának és fennmaradásának kérdésévé tették.¹⁰¹ Ez a retorikai taktika egyrészt az AKP szélsőségesen nacionalista partnerének, az MHP-nak kedvezett, amely tizenegy települést nyert meg, szemben az előző, 2014-es helyhatósági választásokon megszerzett nyolc településsel. Ráadásul ebből a 11 önkormányzatból hetet az AKP-nek sikerült megszereznie. Másodszor, a riogató propaganda a helyi választásokat a Népszövetségről szóló de facto népszavazássá változtatta. A nagyvárosi önkormányzatok elvesztése az ellenzéknek így az AKP számára komoly veszteséget jelentett.

Az elmúlt évek politikájának konzervatív kritikája

Az AKP környezetében – sőt szervein és ágain belül is – egyre nagyobb az elégedetlenség, mint azt a még mindig viszonylag erős választási támogatottsága sugallná. Ennek legfrissebb jele két szakadár párt megalakulása, az Ali Babacan által vezetett DEVA, az egyik

⁹⁹ Az AKP szavazóinak további 10 százalékát elvesztette a CHP, valamint az újonnan alakult Jó Párt (İyiP) javára. Lásd Sedat Ergin, "Which party lost to whom on 24 June" [Turkish] *Hürriyet*, 2018. július 4., <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/24-haziran-analizi-7-kim-kime-ne-kadaro-y-kaybetti-40885639>.

¹⁰⁰ "A párt, amely nyomot hagy a június 24-i választásokon: MHP" [török], *BBC*, 2018. június 25., <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43821144>.

¹⁰¹ Sinem Adar és Yektan Türkyılmaz, *Erdoğan március 31-i választások: A Fiasco of Tactics and Rhetorics*, *ResetDialoguesOnCivilizations* (2019. április 12.), <https://www.resetdoc.org/story/7/Erdoğans-march-31-elections-fiasco-tactics-rhetorics/>.

⁹⁸ "Turkish Students Increasingly Resisting Religion, Study Suggests", *The Guardian*, 2020. április 29., <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/29/turkish-students-increasingly-resisting-religion-study-suggests>.

Törökország elnöki rendszere két és fél év után
SWP Berlin
április 2021

az AKP alapító tagjai közül, aki később gazdasági és pénzügyminiszter, valamint külügyminiszter is volt, és a Gelecek élén a volt külügyminiszter és rövid életű miniszterelnök Ahmet Davutoğlu, akit Erdoğan 2016 májusában lemondásra kényszerített a miniszterelnöki posztról. Mindkét párt 2020 márciusi, illetve 2019 decemberi megalakulása óta inkább növelte taglétszámát.

2021. január 12-én a DEVA-nak 15 862 regisztrált tagja van, míg a Geleceknek 18 281.¹⁰² Ezek az új pártok jelentős kihívást jelentenek az AKP számára, mivel potenciálisan alternatívát kínálnak az AKP kiábrándult, vallási konzervatív szavazói számára. Ráadásul a párt szétesését is kockáztatják. Olyan korábbi AKP-tagok, mint Mustafa Yeneroğlu, Beşir Atalay volt belügyminiszter, Selçuk Özdağ, Ayhan Sefer Üstün és Abdullah Başçı kiléptek és csatlakoztak az új pártokhoz. Ugyanígy tettek a volt AKP-s polgármesterek és pro-vinális vezetők is, akiket elbocsátottak. Erdoğan elnök tisztában van azzal a kihívással, amit ezek a szakadár pártok okozhatnak, és nemcsak időnként támadja őket, hanem állítólag azon is dolgozik, hogy megakadályozza a pártból való további kilépéseket. Az elnök közelmúltbeli közeledési lépései a muszlim konzervatív SP és a Nacionalista Kilátások mozgalom felé ebben az összefüggésben értelmezendők.

A növekvő elégedetlenség azonban nem új keletű, és semmiképpen sem korlátozódik az új társulások kialakulására. Kemal Öztürk, Erdoğan egykori tanácsadója, az állami hírtűgynektség, az *Anadolu Agency* felügyelőbizottságának korábbi elnöke, az Erdoğan-barát *Yeni Şafak* egykori rovatvezetője 2019 májusában rovatában bírálta a Legfelsőbb Választási Tanács döntését az isztambuli választások megismétléséről: "Ekrem Imamoğlu fontos politikai személyiség lesz, mint akitől elvették a polgármesterséget".¹⁰³ Amikor a *Yeni Şafak* megtagadta a cikk közzétételét, Öztürk bejelentette, hogy egy időre felfüggeszti az írást, és nem sokkal később csatlakozott a havonta megjelenő iszlamista *Sebilürreşâdhoz*.¹⁰⁴

Az AKP milióján belüli elégedetlenség egyik legkorábbi jele az volt, hogy 2015 áprilisában megalakult a

a *Karar*¹⁰⁵ című újságnak, hogy konstruktívan bírálja a pártot és annak vezetését, hangsúlyozva a jogállamiság és a gazdasági reformok fontosságát. A lap cikkírói szerint a "kollektív döntéshozatal" (szemben a hatalom személyre szabásával és központosításával) egykor Törökországot olyan országgá tette, amely a "demokratikus világ" az egész régió számára modellként dicsérte.¹⁰⁶ *Karar* szerzői, köztük teológusok is, rendszeresen ellenzik, hogy az iszlámot politikai program alapjának tekintsék, vagy hogy azt a tekintélyelvű kormányzási stílus legitimálására használják fel.¹⁰⁷ A legtöbb rovatvezető korábban a kormányparti sajtóban marginalizálódott, vagy már ajtót mutattak neki. 2018-ban a *Karar* szerkesztősege nyilatkozatot adott ki, amelyben megjegyezte, hogy a lap nyomtatott változatának megalapítása óta nem hivatalos hirdetési bojkottnak van kitéve, ami a lapot megvásárló cégeket a kormány nyomásának teszi ki, és az üzlet elvesztését kockáztatja.¹⁰⁸

Az elégedetlenség még az iszlamisták körében is egyre terjed.

Az elégedetlenség még az iszlám vallásúak körében is terjed. Abdurrahman Dilipak, a *Yeni Akit* című radikális újság főideológusa egy ideje már bírálja Erdoğant, amiért azt hiszi, hogy mindenről egyedül dönthet, és ezért hibákat követ el. Dilipak az AKP-ban eluralkodó kapzsiságot és pazarlásra való hajlamot kárhoztatja, és bírálja az elnöki rendszert, amiért elmosódnak a határok a hivatalok, az AKP tartományi szervezete és az önkormányzatok között.¹⁰⁹ A legélesebb kritikát a konzervatív

¹⁰⁵ Az újság honlapja <http://www.karar.com>. Először online újságként indult, majd 2016 márciusában nyomtatásban is elérhetővé vált.

¹⁰⁶ Mehmet Ocaktan, "Miért nincsenek új sikertörténetek?" [Török], *Karar*, 2018. szeptember 24., <http://www.karar.com/yazarlar/mehmet-ocaktan/neden-yeniden-bir-basari-hikayesi-yazilmasin-ki-7995>.

¹⁰⁷ Lásd olyan teológusok, mint Ali Bardakoğlu és Mustafa Çağrıçı, valamint az újság főszerkesztője, İbrahim Kıras hozzászólásait.

¹⁰⁸ A lap 2018. november 12-én nyilvánosan panaszt tett emiatt: "Szükséges nyilatkozat olvasóinknak és a nyilvánosságunknak" [törökül], *Karar*, 2018. november 12., <http://www.karar.com/guncel-haberler/kamuoyuna-ve-okurlarimiz-zaruri-bir-aciklama-1027209>.

¹⁰⁹ Lásd Abdurrahman Dilipak hozzászólásait a *Yeni Akitben* 2018. augusztus 15-én, 2018. október 6-án, 2018. október 8-án és 2021. február 2-án.

¹⁰² A Legfelsőbb Bíróság Ügyészi Hivatalának 2021. március 1-jei honlapjáról: <https://www.yargitaycb.gov.tr/kategori/109/siyasi-parti-genel-bilgileri>.

¹⁰³ "A Yeni Şafak nem közölte Kemal Öztürk darabját" (törökül), T24, 2019. május 8., <https://t24.com.tr/haber/yeni-safak-kemal-ozturk-un-yazisini-yayimlamadi,820283>.

¹⁰⁴ "Kemal Öztürk új címet talált magának" [török], Kemalista hírportál, *Oda TV*, 2020. május 10., <https://odatv4.com/kemal-ozturkun-yeni-adresi-belli-oldu-10051918.html>.

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

tív vallási tábor 2018. november elején fogalmazta meg Cihangir İslam, amikor még az SP parlamenti képviselője volt. Szerinte az AKP-t felelősségre kell vonni azért, mert törvénytelenül osztotta meg az államot és a bürokráciát Gülen prédikátor követőivel. Akkoriban, mondta, az AKP a "FETÖ" elleni harcot arra használta fel, hogy elhallgattasson minden ellenzéket.¹¹⁰

Az AKP lealacsonyítása az elnök választási gépezetév

A párttagok természetesen nem fejezhetik ki többé nyilvánosan az ilyen kritikákat. A döntéseket az Erdoğan körüli szűk kör hozza. Ez a kör dönt az AKP által kormányzott városok polgármestereinek sorsáról is. A kibővített Központi Végrehajtó Bizottság (MKYK) 2018. augusztusi, hatodik pártkonferencián tartott "megválasztása" világosan megmutatta, hogy hol áll a vásár: a vezetőség által bemutatott egyetlen lista alapján a ~~60~~ 60 százalékát vita nélkül leváltották.¹¹¹ Amikor a képviselőjelöltek jelöléséről volt szó, egyáltalán nem volt szükség demokratikus látszatra, a jelentkezőket egészen hivatalosan a pártvezetés helyezte a listákra. Bár ez a gyakorlat nem kizárólagos az AKP-nak, és a legtöbb riválisa kihasználja, egy olyan pártvezetés, amely nem tartja szükségesnek, hogy a legkevésbé sem figyeljen a belső egyensúlyra, hanem ehelyett tetszés szerint változtathatja parlamenti képviselőit, és – mint a legutóbbi választások előtt – lecserélheti mintegy felüket, még Törökországban is szokatlan.

110 Onur Ermen, "Megsértik-e a Cihangir İslam Felicity párti képviselő ellen indított vizsgálatok a képviselők politikai mentelmi jogát?" [törökül], *BBC Türkçe*, 2018. november 2., <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46073105>. Miután İslam 2020 márciusában kilépett az SP-ből, továbbra is az AKP hangos kritikusa. A Medyascope online platformnak 2020 novemberében adott interjújában megjegyezte, hogy az AKP megosztott a Törökország demokratizációjára törekvők és a párt MHP-val való szövetségét szorgalmazók között, és nem látja előre, hogy az AKP jámbor és konzervatív választói köre továbbra is támogatni fogja. Lásd: Interjú Cihangir İslammal [törökül], *Medyascope*, 2020. november 27., <https://medyascope.tv/2020/11/27/ankara-gundemi-74-istanbul-milletvekili-cihangir-islam-dindar-ve-muhafazakar-secmenin-akp-ile-uzun-sure-yol-yuruyecegini-zannetmiyorum/>.

111 "Örségváltás az AKP-nál" [törökül], *Cumhuriyet*, 2018. szeptember 20., http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/1089186/AKP_li_baskanlar_gidici.html.

Ali Babacan, Ahmet Davutoğlu és Beşir Atalay, akik állítólag mindannyian közel állnak Abdullah Gül volt elnökhöz, akiről sokan azt várták, hogy Erdoğan ellen indul az elnöki székért, nem szerepeltek a jelöltlistán.¹¹² A Gülen prédikátor híveivel való egykori kapcsolattartással gyanúsított képviselők is kikerültek, valamint érdekes módon annak a parlamenti bizottságnak a két elnöke és négy tagja is, amely a 2016-os puccskísérletet vizsgálta, amelyért a kormány a gülenistákat okolja. Azokat a kurd képviselőket, akik kifejezetten azért vállaltak szerepet az AKP-ban, hogy hozzájáruljanak a kurd kérdés megoldásához, szintén kigyomlázták, köztük Mehmet Metiner, Orhan Miroğlu és Galip Ensarioğlu. Érdekes itt megjegyezni, hogy a kurdok politikai képviseletből való kizárása nem csak a pártra korlátozódik, hanem a bürokráciára is kiterjed.¹¹³

Erdoğan már 2014 augusztusi első elnökké választása után szinte teljesen megszabadult a pártok befolyásától a politikájára. Ma ismét pártelnökként dönt az AKP sorsáról – de teljesen kivágta magát és kormányát a pártból. Így a párt az ő választási eszközévé degradálódik, és elveszíti a politikai részvétel csatornájaként betöltött funkcióját. Bár Erdoğan nem néz szembe nyílt kihívással a párton belülről, vannak jelei annak, hogy a klikkek között párton belüli harc folyik az AKP-n belüli szélesebb befolyásért.¹¹⁴ A népszerűség

Süleyman Soylu belügyminiszter és Hulusi Akar védelmi miniszter ellen az utóbbi időben egyre nagyobb a nyomás.

Az elnök és pártelnök Edem nyilvánvalóan a párton belüli riválisok ellensúlyozására és a választók vallási-konzervatív része feletti hatalmának megerősítésére tett lépéseként a közelmúltban az úgynevezett Milli Görüş mozgalomhoz tartozó személyek és szervezetek kooptálásán dolgozik. A mozgalom a nyíltan iszlamista törökországi pártok hagyományos alárendeltjeként ismert, amelyben Erdoğan politikai karrierjét kezdte, és amelytől az AKP 2001-es megalakulásakor elszakadt. Az AKP előkészítéseként

112 Ez és a következő a "Ki van kint, ki van bent?" után. [Török], *t24*, 2018. május 22., <http://t24.com.tr/haber/kimler-geldi-kimler-gecti-iste-Erdoganin-hazirladigi-akp-listesinde-dikkati-cekenler.634340>.

113 İrfan Aktar, "Török állam" [török], *Gazete Duvar*, 2020. június 8., <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2020/06/08/turk-devleti/>.

114 "'Berat Supporters', 'Soylu Supporters', and 'Bilal Supporters'" [Turkish], *Cumhuriyet*, 2018. december 2., <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/beratcilar-soylucular-ve-bilalciler-krizi-1158265>.

2021. március 24-re tervezett hetedik rendes pártkonferenciáján Erdoğan bejelentette, hogy Nuri Kabaktepe lesz az AKP legbefolyásosabb tartományi szervezetének, azaz Isztambulnak az új vezetője. A vallási-konzervatív SP korábbi tagja, Kabaktepe különböző konzervatív alapítványok aktív tagjaként tevékenykedett, jelenleg a Maarif Alapítvány kuratóriumának elnökhelyettese.¹¹⁵ Erdoğan úgy mutatta be Kabaktepe hivatali idejét, mint egy kísérletet arra, hogy "2023-as céljainkat 1994 szellemében éadjük el", amikor Erdogant az iszlamista Jóléti Párt (RP) jegyében választották meg Isztambul polgármesterévé.¹¹⁶ Kabaktepe mellett négy korábbi SP-tag is bekerült az isztambuli szervezet elnökségébe.¹¹⁷

Tekintettel az AKP politikai pártként gyengülő befolyására és csökkenő szavazói arányára, ezek a lépések vitathatatlanul összhangban vannak az elnöknek a párt támogatói bázisának újjáélesztésére irányuló erőfeszítéseivel. Az a könnyedség, amellyel Erdoğan nemcsak a párton belüli kinevezéseket tudja meghatározni, hanem a párt ideológiai profilját is képes manipulálni, egyértelműen azt mutatja, hogy az AKP fokozatosan az elnök választási gépezetév vált.

115 "Ki az az Osman Nuri Kabaktepe: Mit jelent a változás az AKP isztambuli szervezetében?" [törökül], *BBC News*, 2021. február 23., <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56158396>.

116 "Osman Nuri Kabaktepe megválasztották" [törökül], az AKP honlapja, 2021. február 25., <http://www.akparti-istanbul.com/index.asp>.

117 "Az AKP isztambuli kormányzása befejeződött" [török], *Sabah*, 2021. február 25., <https://www.sabah.com.tr/gundem/2021/02/25/son-dakika-ak-parti-istanbul-il-yonetimi-belli-oldu-dikkat-cken-3-isim>.

Egy új teljesítménytényező: A Nacionalista Mozgalom Párt (MHP)

A török nacionalizmus mindig is fontos összetevője volt az ország iszlámpártjainak önértelmezésében,¹¹⁸ amelyek ideológiailag az MHP ellenfelei maradtak, miközben bizonyos kérdésekben együttműködtek. Az 1970-es évek második felében például az AKP egyik elődje, a Nemzeti Megmentés Pártja (MSP) csatlakozott az MHP-hoz a konzervatív Igazság Pártja (AP) által vezetett Nacionalista Front (MÇ) kormányaiban. Az 1991-es parlamenti választásokon pedig az RP összefogott az MHP-vel, hogy leküzdjék a 10 százalékos akadályt. Legutóbb az AKP és az MHP volt a másikban csalódott választók mindenkorai első választása.¹¹⁹

Az együttműködés ezen aspektusai ellenére a politikai ellentétek domináltak, és nyílt ellenségeskedésbe torkolltak, amikor az AKP-kormány tárgyalt a kurd PKK-val (2013-2015), és Erdoğan elindította első kezdeményezését az elnöki rendszer bevezetésére. Ebben a szakaszban az MHP vezetője, Devlet Bahçeli azzal vádolta az AKP vezetőjét, hogy teljesen szabad kezet akar a kurdok autonómiájának biztosítása érdekében. Ez szerinte Törökország megosztásával egyenértékű – és így hazaárulásnak minősül.¹²⁰ Ennek következtében az MHP AKP-ellenes nyilatkozatot kövált.

118 Ezek nem egymással versengő iszlámpárti pártok voltak, hanem pártok történelmi sorozata, amelyek mindegyike az előzőek betiltása után alakult.

119 Lásd Günter Seufert, *Turkey, a Nation Stuck in Politicized Primordial Worldviews* (Washington, D.C.: Center for American Progress, 2018. február 20.), <https://www.americanprogress.org/issues/security/news/2018/02/20/446774/turkey-nation-stuck-politicized-primordial-worldviews/>.

120 Bahçeli szerint Erdoğan azt is akarta, hogy családja dinasztikus uralmat alakítson ki, és egyszer s mindenkorra véget vessen az ellenük folyó korrupciós vizsgálatoknak. Lásd a videót a honlapon az újságban Bahçeli 2015. január 20. és 2016. január 5. között tett kijelentéseivel, <https://www.sozcu.com>.

szövetségre lépett a szekularista Köztársasági Néppárttal a 2014. augusztusi elnökválasztáson. A CHP és az MHP közös jelöltet állított, aki messze elmaradt a várakozásoktól, a szavazatok mindössze 38,5 százalékát szerezte meg, és nem tudta megakadályozni Erdoğan elnöki székbe jutását. A 2015. júniusi parlamenti választások azonban – amikor az AKP nem tudott elegendő szavazatot szerezni az egypárti kormányalakításhoz, mivel a kurdbarát HDP átlépte a 10 százalékos küszöböt és bejutott a parlamentbe – megváltoztatták az AKP-MHP lehetséges közeledésének útját. Bahçeli elutasítása a koalíciós kormányban való részvételre, majd az AKP és a CHP kudarca a koalíció létrehozásában öt hónappal később előrehozott választásokhoz vezetett. Az AKP a szavazatok 49,5 százalékát szerezte meg az MHP választási támogatásának köszönhetően, és egypárti kormányt alakított.

Az elnöki rendszer ellenfelétől az elnöki rendszer segítőjévé vált

A 2016-os puccskísérlet felbátorította az AKP és az MHP közötti közeledést. Alig néhány hónappal a puccskísérlet után Bahçeli azt javasolta Erdoğannak, hogy a parlament vitassa meg az AKP alkotmánymódosító és elnöki rendszer bevezetésére irányuló javaslatait, annak ellenére, hogy korábban határozottan ellenezte az ilyen rendszert. Bahçeli szerint az MHP kész arra, hogy a nemzet döntsön: pártja támogatná a javaslatot a parlamentben, hogy megnyíljon az út a népszavazás előtt.¹²¹ Három hónappal később, januárban

tr/2017/gundem/devlet-bahceli-baskanlik-sistemi-icin-neler-demisti-1613318/.

121 "Bahçeli kezdeményezi az elnöki rendszert" [Türk- ish], *NTV*, 2016. október 11., <https://www.ntv.com.tr/turkiye/>.

2017-ben a Nagy Nemzetgyűlés mindkét párt szavazatával elfogadta az alkotmánymódosítási javaslatot. A javaslatot 2017 áprilisában a szavazatok 51,4 százalékával fogadták el egy népszavazáson, amelyen az AKP és az MHP közösen kampányolt a javaslat mellett.

Bahçeli Erdoğannak nyújtott segítsége ezzel nem ért véget. 2018 januárjában kijelentette, hogy az MHP nem állít saját jelöltet a közelgő elnökválasztásra, hanem felszólította támogatóit, hogy szavazzanak Erdoğanra. Cserébe az AKP beleegyezett egy választási szövetségbe, amely garantálta az MHP számára a parlamenti képviselői helyeket. A szövetség 2018. június 24-én a szavazatok 53,7 százalékával abszolút többséget szerzett. Az MHP választási teljesítménye kétségtelenül az egyik legnagyobb meglepetés volt. Szinte valamennyi közvélemény-kutató előrejelzését felülmúlva a párt a szavazatok 11,1 százalékát szerezte meg, megőrizve a 2015. novemberi előrehozott választásokon elért szavazatarányát. Ez különösen az MHP-n belüli 2017-es formális szakadás miatt volt meglepetés, amikor Meral Akşener és több más disszidens kilépett és megalakította az İyİP-t, amire sokan a nacionalista szavazatok megosztására számítottak. Itt fontos megjegyezni, ahogyan azt a következő fejezetben bővebben tárgyaljuk, hogy az MHP szavazatai azóta is csökkennek, míg az İyİP folyamatosan növelte szavazatarányát.

Mi vette rá az MHP vezetőjét, hogy ezt megtegye. Fordulat? Amikor 2016 októberében - amikor Erdoğan már elnök volt, de az elnöki rendszer még messze volt - először vetette fel javaslatát. Bahçeli maga mondta, hogy aggódik a jogállamiságért. Bár az elnöki tisztség semlegességet és visszafogottságot követel meg viselőjétől - mondta -, Erdoğan továbbra is úgy kormányozza az országot, mintha még mindig miniszterelnök lenne, és bár lemondott vezetői tisztségéről, továbbra is úgy viselkedik, mintha az AKP vezetője lenne.¹²² Ha nem lehet megmutatni az elnöknek hatalmának határait, és nem lehet rákényszeríteni, hogy engedelmességen az alkotmánynak, akkor az alkotmányt kell megváltoztatni - mondta Bahçeli. Bármennyire is abszurdnak hangzik ez a gondolat a jogállamiság helyreállításának előfeltétele alapján, az aggódó Bahçeli ezt követte. a - megint csak rejtélyes - valóságos volt. Azt mondta, hogy az alkotmány folyamatos megsértése az alkotmányos renddel ellentétes helyzetbe hozta a politikai vezetést, és sebezhetővé tette az államot, nagy kockázatokat téve ki Törökországot.

bahceliden-baskanlik-sistemi-cikisi,c1WeUw7SfUaRhJHD_4gJAQ.

¹²² Ibid.

Bahçeli-t valóban az állam (*devletin bekası*) megőrzésének kérdése hajtotta, és hajtja ma is. Nem a demokrácia és a jogállamiság az ő gondja, hanem az állam megőrzése egy (etnikailag és kulturálisan) török köztársaság meglévő paraméterein belül, amely kordában tartja a nem állami vallási szereplőket, és kizárja a kurd állampolgároknak tett kulturális vagy politikai engedményeket. Bahçeli már 2016 októberében azt állította, hogy a puccskísélet után Törökország "a pusztá létéért harcol".¹²³ Az alkotmánymódosításról szóló 2017-es népszavazás előtt úgy fogalmazott, hogy dióhéjban: Az MHP támogatta a javaslatot "a nemzet, az állam és a törökösség" érdekében.¹²⁴

A fenyegetés észlelése

Bahçeli számára a sikertelen puccs volt az írás a falon, és semmi sem lesz többé olyan, mint július 14-én volt: figyelmeztetés, hogy az állami bürokrácia beszívargott egy vallási titkos társaság.¹²⁵ Amellett, hogy a csoport egy titokzatos nemzetközi hálózat része volt, szoros szövetségben állt az AKP-val is, amely Bahçeli szerint éppen dinamitot helyezett az állam alapjai alá azzal, hogy tárgyalásokat folytatott a PKK-val a kurd kérdés megoldása érdekében, és potenciálisan megkérdőjelezte az állam és a nemzet egységes jellegét. A hadsereg, a biztonsági apparátus és a bürokrácia nagy része osztotta ezt a felfogást, beleértve számos kisebb - de bizonyos szektorokban jól megalapozott - szekularista nacionalista csoportot, amelyek eurázsiai hajlamúak. E szereplők számára mind az AKP politikája, mind Gülen követőinek jelenléte fenyegetést jelentett az államra nézve, és szükség volt azoknak a biztosítékoknak a visszaállítására, amelyek lehetővé tették, hogy egy független állami bürokrácia megfékezze a kormány veszélyes kísérleteit.¹²⁶ A 2018-as választásokról szólva Alaattin Çakıcı, a szervezett bűnözés egyik vezetője, akit 2020-ban az MHP által követelt és politikailag keresztülvitt szelektív amnesztia keretében engedtek ki a börtönből, sokkal kifejezőbben fogalmazta meg a mögöttes világnézetet, mint Bahçeli: "Azok, akik a Népi Mozgalomra adták le a szavazatukat.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ "Bahçeli visszautasítja? MHP nyilatkozat", *Hürriyet* (online), 2017. április 14., <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/mhp-hesabindan-ebet-paylasimi-40426856>.

¹²⁵ "Bahçeli kezdeményezi az elnöki rendszert" (lásd a 121. jegyzetet).

¹²⁶ Lásd Aras és Yorulmazlar, "State, Institutions and Reform in Turkey after July 15" (lásd a 70. lábjegyzetet), 150. o.

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

A szövetség nem elsősorban Erdoğanra szavazott, hanem az egzisztenciális fenyegetettséggel küzdő állam fennmaradásáért".¹²⁷

Az időzítés kedvező volt Bahçeli számára, mivel a puccskíséret meggyengítette az AKP-t és annak vezetőjét. Ez váratlan mozgásteret és lehetőséget biztosított az MHP számára, hogy tartósan befolyásolhassa a kormánypárt politikáját, tekintettel a bürokráciában végrehajtott tömeges tisztogatásokra, amelyek két fronton is nyomást gyakoroltak az AKP-ra. Mivel az AKP szavazói és Gülen követői ugyanabból a társadalmi közegeből érkeztek, a bürokráciában végrehajtott tisztogatások előbb-utóbb elkerülhetetlenül negatívan befolyásolták volna a kormánypárt támogatottságát.

A számtalan kormánytisztviselő eltávolítása pedig olyan vákuumot teremtett, amelybe az MHP tagjai és támogatói beköltözhetnek, vagy akár vissza is térhetnek. Bahçeli egy 2003-as beszédében arra panaszkodott, hogy az AKP által hatalomra kerülésük után elbocsátott hivatalnokok mintegy 70 százaléka azoknál a minisztériumoknál dolgozott, ahol a legtöbb MHP-s káder volt.¹²⁸ A puccskíséret lehetővé tette Bahçeli számára, hogy visszaszerezze ezeket az elveszített pozíciókat.

Bahçeli politikai fordulatára ebben az összefüggésben került sor. Az MHP támogatása az új rendszernek megnyitotta az utat a káderek előtt az állami bürokráciába, ahol – a nyugatellenes szekularista erőkkkel és a vallási rendek tagjaival együtt – betöltötték az újonnan megüresedett posztokat. Ez az MHP-nak a parlamenti képviseleténél sokkal nagyobb politikai befolyást biztosított, mivel az MHP káderei könnyen beilleszkedtek a bürokrácia mélyen gyökerező autoriter hagyományaiba. Ugyanakkor Erdoğannak és az AKP-nek szüksége volt az MHP-val való szövetségre a választási többség megőrzéséhez és a hatalomban maradáshoz. Ennek eredményeként, miközben az MHP elsöprően meghatározó politikai erővé fejlődött, Erdoğan és pártja évek óta először került védekező helyzetbe.

¹²⁷ "Alaattin Çakıcı'dan Erdoğan'ın: *Evrensel*, 2018. június 27., <https://www.evrensel.net/haber/355717/alaattin-cakicidan-erdogana-devletin-sahibi-sen-degilsin>.

¹²⁸ Devlet Bahçeli sajtónyilatkozata [törökül], MHP honlapja 2003. március 1., https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/183/index.html.

Egy újonnan kialakuló politikai környezet

Valójában Erdoğan és az AKP nagy kockázatot vállalt az elnöki rendszer bevezetésével. Egyrészt az új rendszer megerősítette - legalábbis ami a közeljövőt illeti - Erdoğan uralmát az állami intézmények, saját pártja és a gazdaság felett. Ugyanakkor azonban Erdoğan és pártja - túlságosan is biztosak a választók feletti dominanciájukban - akaratlanul is pusztítást végzett azon a politikai környezetben, amely lehetővé tette hosszú távú uralmukat és erős választói támogatottságot teremtett.

A parlamenti rendszerben az AKP a belátható jövőre nézve szilárdan kézben tartotta a gyeplőt. A török választók vallási és etnikai vonalak mentén történő mély polarizációja a politikai pártokat - nagymértékben - a különböző kulturális választói csoportok képviselőivé tette.¹²⁹ Ebben a környezetben az AKP a lakosság vallási szempontból konzervatív részének - törököknek és kurdoknak egyaránt - nagyrészt megkérdőjelezhetetlen képviselője volt. A CHP fő bázisát a világi törökök alkották. Az MHP azoknak a támogatására támaszkodott, akik számára a török mint etnikai identitás a meghatározó kulturális és politikai marker, a HDP pedig a baloldali szekuláris kurd szavazatok nagy részét gyűjtötte össze.

A választók szavazási magatartása nagyrészt e kulturális "táborokba" fagyva többé-kevésbé stabil maradt. Bár az AKP legitimitása a 2013-as Gezi-demonstrációk óta fokozatosan megkérdőjeleződött, Erdoğan és pártja választási sikerének továbbra is központi eleme volt az a képessége, hogy erőforrásokat juttasson el választói köréhez - mind tömeg-, mind elitszinten.¹³⁰ Az országos 10 százalékos

Az egyes pártok parlamentbe jutásához szükséges küszöbérték ráadásul hozzájárult a pártrendszer látszólagos tehetetlenségéhez.

Ez a helyzet először a 2015. júniusi választásokon változott meg, amikor a HDP vezetője, Selahattin Demirtaş a "Nem fogunk téged elnökké tenni" jelszavával. Ezek a szavak emblematicusá váltak a párt kampányában, amely egy "nagy balközép koalíció megalakításának gondolata körül zajlott, amely megakadályozná Erdoğant abban, hogy ~~höz~~ hiperközponti elnöki rendszerét", és a HDP sikerét eredményezte, amikor átlépte a 10 százalékos küszöböt. A második fordulópontot az İYİP 2017-es megalapítása jelentette, amelyet olyan volt MHP-káderek hoztak létre, akik elutasították az MHP fordulót, és Erdoğan támogatását és a az elnöki rendszer, amint azt már említettük. Bár az ellenzéken belül az új kormányzati rendszerrel szembeni egyre erősödő hangos ellenállás nem tudta megakadályozni annak elindítását, a hatalom elsöprő mértékű személyessé válása és az intézményi romlás mégis közös ellenfelet - Recep Tayyip Erdoğant - és közös gondot - az elnöki rendszer elutasítását - kínált az egyébként megosztott ellenzéknek. A szövetségi politika bevezetésével megváltozott választási játékszabályoknak köszönhetően a 2018-as választások előtt az İYİP, a CHP, az islamista SP és a Demokrata Párt (DP) közös frontot alkotott: Nemzeti Szövetségét. Bár a HDP formálisan kizárták a szövetségből, választóit arra utasította, hogy az ellenzéki szövetségre adják le szavazatukat, ezzel is hozzájárulva az AKP és Erdoğan kihívásához.

129 Afife Yasemin Yılmaz, "Törökország befagyasztott politikájának kódjai: Understanding Electoral Behavior via the Decision- Tree Method" [törökül], *KONDA*, 2017. július, https://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/07/KONDA_Turkiyede_Donan_Siyasetin_Sifreleri_Temmuz2017-1.pdf.

130 Melanie Cammett és Davide Luca, *Tisztességtelen játék: A központi kormányzati kiadások a török AK-párt alatt* (Washington, D.C.: *Central Government Spending under Turkey's AK Party*):

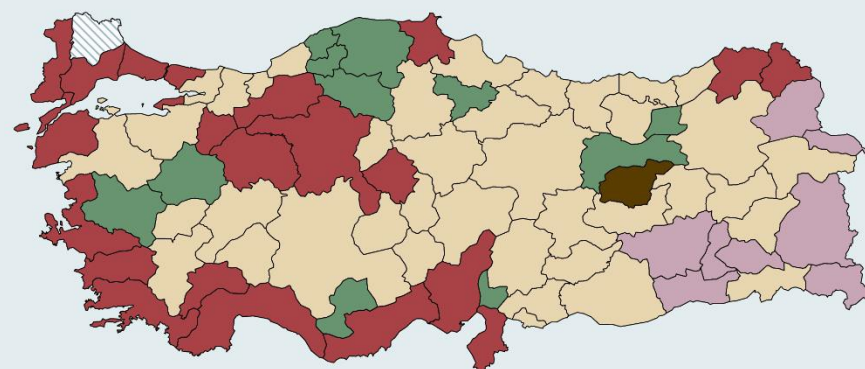
Brookings, 2018. június 20.), <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2018/06/20/unfair-play-central-government-spending-under-turkeys-ak-party/>.

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

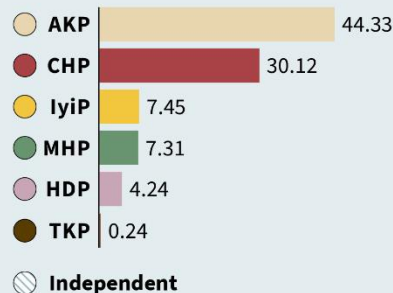
1.
térkép

2019 Local election results

Overall vote share of the elected mayors representing the indicated parties

Local election: 31 March 2019

The infographic is best viewed in colour.

Source: <https://secim.haberler.com/2019/yerel-secimler/>.
Translation and adaptation: 2021 Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)

Új választási dinamika bontakozik ki: A 2019. márciusi helyhatósági választások

A 2019-es helyhatósági választások bizonyították az új rendszer hatását Törökország jövőbeli választási fejlődésére.¹³¹ Az AKP az önkormányzatok feletti teljes irányítás megszerzését tekintette az ország feletti korlátlan ellenőrzés megszerzésének megkoronázó befejezésének. Bár az AKP és az MHP a helyi választásokat a nemzet és az állam pusztta túléléséért folytatott sorsdöntő küzdelemmé alakította át, Törökország metropoliszaiban és tengerparti városaiban a választók többsége az ellenzéki szövetség jelöltjeire adta le szavazatát. Törökország öt legnagyobb nagyvárosa közül négyben (Izstambul, Ankara, Izmir, Adana) a CHP jelöltjei kerültek ki győztesen, kettőben pedig az AKP polgármestereit váltották le. A most a CHP által vezetett helyi közigazgatással rendelkező területek a lakosság 40 százalékát teszik ki. Ezek közül egyedül Izstambul adja az ország gazdasági teljesítményének egyharmadát. Ráadásul az AKP hatalomra kerülése óta először fordult elő, hogy az ellenzék nemcsak az Égei-tenger és a Földközi-tenger partvidékét védte meg, hanem megrohmozta a fővárost, Ankarát körülvevő ana- toliai települések városházáit is.

Az eredmények véget vetettek annak a félelemnek, hogy az ellenzéknek az ideológiai különbözősége miatt nem sikerülne az AKP-t az urnáknál kihívnia...

¹³¹ Lásd T. Deniz Erkmen, *Stuck in the Twilight Zone? A 2019. márciusi önkormányzati választások Törökországban*, SWP Comment 21/2019 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2019. április), <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2019C21/>.

ences. A CHP és az İyiP a demokráciához való szükséges visszatérés retorikájában a parlamentarizmus újbóli bevezetésére szorítkozik, amit ők "továbbfejlesztett változatnak" neveznek.¹³² Hogy pontosan mi alkotja a parlamentarizmusnak ezt a javasolt új formáját, és mik lennének a Nemzet Szövetségét alkotó pártok közötti kompromisszum fő pontjai, az e sorok írásakor még mindig nem világos, legalábbis nyilvánosan. A CHP és a Az İyiP túlnyomórészt a meritokrácia hiányát hangsúlyozza az állami bürokráciában, a jogállamiság romlását és a rossz gazdasági kormányzást.¹³³ Mindkét párt azonban – hogy megvédje magát a Népszövetség gyalázkodási kísérleteivel szemben, és vitathatatlanul ne riassza el a szavazóit – hajlamos a szőnyeg alá söpörni azt a döntő szerepet, amelyet a kurd szavazatok játszottak az önkormányzati választásokon elért sikerükben. A szakadár pártok, a DEVA és a Gelecek is osztják ezeket az aggodalmakat. A CHP és az İyiP is hangsúlyozza elkötelezettségét Törökország köztársasági alapjai és Atatürk mint határozott világi uralkodó alakja mellett. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy mindkét párt vezetői mostanában különös figyelmet fordítanak arra, hogy legalább retorikájukban ne essenek a vallással kapcsolatos kultúrharccs apdájába.

¹³² "Mi az a kibővített parlamenti rendszer" [Türk- ish], *Deutsche Welle Turkish*, 2020. november 24., <https://www.dw.com/tr/güçlendirilmiş-parlamentler-sistem-nedir/a-55701191>.

¹³³ Ibid.

Az AKP/MHP szövetség csökkenő szavazataránya

Az AKP/MHP választási kilátásai összességében egyre bizonytalanabbnak tűnnek. A felmérések szerint az AKP szavazói aránya 2020 eleje óta a 28,5-35 százalékos sávban ingadozik, míg az MHP aránya a 6,7-8,5 százalék közötti ablakban maradt.¹³⁴ Eközben a bizonytalan szavazók aránya továbbra is magas. A legfrissebb felmérések szerint az ellenzéki szövetség a jelek szerint több szimpátiát gyűjt a választók körében, mint a Népi Szövetség.¹³⁵

A kormánysszövetség választási mozgástere egyre inkább korlátozott. Még egy olyan merész politikai lépés, mint például a Hagia Sophia mecsetté való átalakítása 2020 júliusában, sem volt elég ahhoz, hogy tartósan növelje a szavazatarányt. Ez vonatkozik azokra a külpolitikai döntésekre is, amelyek magasan tartják a nacionalista érzelmet és a zászló köré gyűjtik az ellenzék; de úgy tűnik, nem tudnak tartós hatást gyakorolni az AKP/MHP támogatottságának felélesztésére. A kormányzó szövetség választási teljesítményét a havi közvélemény-kutatásokban leginkább egy folyamatos csökkenés jellemzi, amelyet időről időre megszakítanak a politikai események vagy nyilatkozatok által vezérelt rövid távú, felfelé irányuló ingadozások. Másodszor, úgy tűnik, hogy a COVID-19 rontotta az AKP/MHP választói támogatottságát. A MetroPoll közvélemény-kutató 2020 novemberi felmérésében például 63,7 százalék mondta azt, hogy Törökország negatív pályára állt, míg a

21,5 százalékuk optimistán tekintett a jövőbe.¹³⁶ Nem meglepő módon a megkérdezettek szerint a gazdasági aggodalmak jelentik a legfontosabb kihívást, amellyel Törökország jelenleg szembesül.

A török gazdaság már a COVID-19 válság kitörése előtt is gyengélkedett, ami a 2018-as válság során különösen súlyosan érintett, gyengülő valuta, a magas folyó fizetési mérleghiány (az egyik legmagasabb a világon¹³⁷) együttes hatásának tudható be.

134 "Törökország pulzusa: Törökország belpolitikai, gazdasági és külpolitikai elemzése", *MetroPoll*, 2020. november, <http://www.metropoll.com.tr/research/turkey-pulse-17/1877>.

135 "A MetroPoll szövetségi felmérése: A Nemzet Szövetsége eltávolodik a Népszövétstől" [török], *Birgün*, 2021. február 6., <https://www.birgun.net/haber/metropoll-den-ittifak-anketi-millet-ittifaki-arayi-aciyor-333273>.

136 "Törökország pulzusa" (lásd a 134. megjegyzést).

137 "How Turkey Fell from Investment Darling to Junk- rated Emerging Market", *The Economist*, 2018. május 19., <https://www.economist.com/finance-and-economics/2018/05/19/how->

és végül, de nem utolsósorban a lejáró adósság, amelynek több mint felét a magánszektor halmozta fel az elmúlt két évtizedben.¹³⁸ Törökország úgy lépett be a világválságba, hogy még nem heverte ki teljesen a 2018-as válságot. A munkanélküliségi ráta a nem mezőgazdasági szektoron belül a 2018. januári 11,8 százalékról 2020 szeptemberére 14,7 százalékra emelkedett.¹³⁹ A világválság első három hónapjában hozott zárlatos intézkedések a munkaerő-piaci részvétel jelentős csökkenéséhez vezettek. Az e vállalkozások által felhalmozott magas adósságállomány és a csődveszélyes rossz hitelek növekvő arányának tudatában az AKP 2020 októberében bejelentette a közelmúlt történelmének legátfogóbb adósságátütemezési csomagját.¹⁴⁰ Sürgősen szükség van külföldi tőke beáramlására a gazdasági növekedés és a hitelbővülés elősegítése érdekében.

A gazdasági és jogi reformról szóló beszéd

Az ellenzék növekvő versenyének, az AKP/MHP szövetség csökkenő szavazói arányának, és nem utolsósorban a gyengélkedő gazdaságnak és a külföldi tőke iránti sürgető igénynek a fényében Erdoğan elnök november 11-én bejelentette a török gazdaság hitelességének és megbízhatóságának javítása érdekében az ökológiai és jogi reformok új korszakát.¹⁴¹

A közelgő reformok bejelentése két meglehetősen drámai eseményt követett. Kevesebb mint egy héttel e sorok írása előtt, november 6-án a Cen-

törökország-fellép-a-beruházási-hiányos-ból-a-zsákos-felemelkedő-piacra.

138 Mağfi Eğilmez, "Külső adósságjelentés" [török], *Notes to Myself* (a szerző személyes blogja), 2020. december 13., <https://www.mahfiegilmez.com/>.

139 Seyfettin Gürsel, "A munkaerő-piaci részvétel nő, a nyílt munkanélküliek száma csökken, a potenciálisan munkanélküliek figyelik a piacokat" [török], *T24*, 2020. december 12., <https://t24.com.tr/yazarlar/seyfettin-gursel/istihdam-artiyor-acik-issiz-sayisi-azaliyor-potansiyel-issizler-piyasayi-gozyuyor,29022>.

140 "Úton van az új csomag! Összesen 500 milliárdnyi, 4 millió ember által felhalmozott adósság kerül átstrukturálásra" [törökül], *Milliyet*, 2020. október 18., <https://www.milliyet.com.tr/galeri/son-dakika-Erdoğandan-flas-talimat-4-milyon-kisinin-500-milyar-borcu-yapilanacak-6332977/1>.

141 "Erdoğan elnök üzenete a gazdasági és jogi reformokról" (törökül), *HaberTürk*, 2020. november 11., <https://www.haberturk.com/son-dakika-cumhurbaskani-Erdoğan-dan-ekonomi-ve-yargi-sistemi-reformu-mesajlari-haberler-2866439>.

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

tral Bankot kirúgták, miután a líra több mint 30 százalékot esett a dollárral szemben, annak ellenére, hogy augusztus óta több kamatemelést hajtottak végre.¹⁴² Helyére Naci Ağbal került, aki 2009 és 2015 között a pénzügyminiszter titkáráként, 2015 és 2018 között pénzügyminiszterként, az elnöki rendszerre való áttérés után pedig a stratégiai és költségvetési elnökség vezetőjeként dolgozott.

Mégis, ha két nappal később Berat Albayrak, Erdoğan veje nem mondott volna le meglehetősen váratlanul és rendhagyó módon a pénzügyminiszteri és kincstári posztjáról, a Központi Bank vezetőjének leváltása, amely 16 hónapon belül másodszor történt meg, önmagában talán nem jelentett volna jelentős változást a gazdasági kormányzás terén. 2020 eleje óta a kritikák nyíltan Albayrakot célozták, mivel az ellenzéki vezetők a gazdasági problémákat erősen összekötötték a hatalom személyeskedésével és Erdoğan családjának közvetlen érintettségével.¹⁴³ Albayrak 2018 óta tartó pénzügyminiszteri megbízatása alatt a Központi Bank nettó tartalékai negatívba kerültek, mivel a becslések szerint a bank az elmúlt évben több mint 100 milliárd dollárt értékesített.¹⁴⁴ Albayrakot Lütfi Elvan váltotta fel, aki 1989 és 2007 között hivatalnok, 2013 és 2015 között pedig közlekedési, tengerészeti és hírközlési miniszter volt.

Az új vezetés kinevezése óta a líra közel 11 százalékkal erősödött.¹⁴⁵ A Központi Bank 10,25 százalékról 15 százalékra emelte a kamatlábakat - 2018 júniusa óta ez a legnagyobb emelés.¹⁴⁶

142 "Erdoğan Fires Central Bank Head after Lira Hits Record Low", *Bloomberg*, 2020. november 7., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-11-06/turkey-s-Erdoğan-removes-central-bank-governor-amid-lira-rout>.

143 "Every Turkish Citizen Got Poorer by \$6,000 during Albayrak's Tenure as Finance Minister, Says Future Party", *DuvarEnglish*, 2020. november 30., <https://www.duvarenglish.com/every-turkish-citizen-got-poorer-by-6000-during-albayraks-tenure-as-finance-minister-says-turkeys-future-party-news-55263>.

144 "Goldman Sachs: Turkey FX Interventions top \$100 Billion Year-to-date", *Reuters*, 2020. november 5., <https://www.reuters.com/article/turkey-cenbank-goldmansachs-int-idUSKBN27L258>.

145 "Rebuilding Turkey's Monetary Credibility Will Take Time", *Fitch Ratings*, 2020. november 20., <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/rebuilding-turkey-monetary-policy-credibility-will-take-time-20-11-2020>.

146 A Török Köztársaság Központi Bankjának sajtóközleménye a kamatlábakról, 2020. november 19., <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/EN/TCMB+EN/Main+Menu/Announcements/Press+Releases/2020/ANO202020-68>.

Eközben az új pénzügyminiszter az igazságügyi miniszterrel együtt novemberben és decemberben találkozókat tartott különböző érdekelt felekkel, köztük a Török Ipari és Üzleti Szövetséggel (TÜSİAD), a Török Kamarák és Kereskedelmi Ex- váltók Szövetségével (TOBB) és a Független Gyáriparosok és Üzletemberek Szövetségével (MÜSİAD), hogy megvitassák a következő kérdéseket.

és konzultálnak a szükséges gazdasági és jogi reformok mértékéről.¹⁴⁷ Itt fontos megjegyezni, hogy a reformok bejelentését megelőző hónapokban a TÜSİAD felszólította Ankarát a jogállamiság tiszteletben tartására Törökország gazdasági hitelességének növelése érdekében.¹⁴⁸ Úgy tűnik azonban, hogy ezek az erőfeszítések süket fülekre találtak, mivel a Központi Bank új kormányzóját, Ağbalt március 20-án elbocsátották. A piacokat és a befektetőket nagy meglepetésként érte a döntés, amely a líra 15 százalékos zuhanásához vezetett.¹⁴⁹

Repedések az uralkodó szövetségben belül

Mégis, Albayrak hivatali ideje alatt bekövetkezett további gazdasági romlás és a gazdasági érdekcsoportok növekvő nyomása vitathatatlanul nem az egyetlen oka annak, hogy a palota elfogadta lemondását. Az AKP-n belül már néhány éve kritika éri Albayrak egyre növekvő befolyását az elnökre és a pártra, ami az AKP vezető tagjainak háttérbe szorítása árán történt, miközben az AKP-ba 2012-ben belépett Süleyman Soylu belügyminiszterrel is versenyez.¹⁵⁰ Albayrak pénzügyminiszteri és a Törökországi Vagyonalap elnökhelyettesi pozíciói révén jelentős hatalommal rendelkezett, és képes volt arra is, hogy a közpénzeket a cimboráinak és lojálisainak utalja át. Úgy tűnik, hogy befolyása a párton kívülre is kiterjedt.

147 "Turkish Officials, Businesspeople Meet on Reform Agenda", *Anadolu Agency*, 2020. december 4., <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkish-officials-businesspeople-meet-on-reform-agenda/2065511>.

148 "We Shall Not Compromise on Rule of Law", Interjú a TUSİAD elnökével, 2020. október 17., <https://www.tusiad.org/tr/basin-bultenleri/item/10645-anayasa-ustunlugu-i-likesinden-taviz-vermeyelim>.

149 "Turkish Lira Falls 15 Percent after Bank Governor Sacked", *BBC*, 2021. március 22., <https://www.bbc.com/news/business-56479702>.

150 "Az AKP-n belüli elégedetlenség Berat Albayrakkal kapcsolatban: Mi vagyok én ebben a helyzetben?" [törökül], *Cumhuriyet*, 2017. május 22., <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/akpde-damat-berat-albayrak-rahatsizligi-bu-durumda-ben-ne-oluyorum-745547>.

és elérte a bürokráciát, az igazságszolgáltatást és a médiát.¹⁵¹ Albayrakot gyakran hozzák kapcsolatba az úgynevezett *Pelikánnal*, a harcos újságírók és véleményformálók hálózatával, amely annak a vitának a középpontjában állt, amely Ahmet Davutoğlu 2016-os miniszterelnöki lemondásához vezetett.¹⁵² Ugyanez a hálózat volt befolyással az isztambuli önkormányzati választások újraindításáról szóló döntésben is. választások.¹⁵³ Albayrakot továbbá a hírek szerint az úgynevezett *Isztambul Grubu*, az igazságszolgáltatáson belüli klikk támogatja.¹⁵⁴ Ez az oka annak, hogy egyes újságírók közvetlenül az újbóli bejelentések után azt állították, hogy a bejelentett jogi reformok lényegében Albayrak hatókörének megszüntetéséről szólnak az igazságszolgáltatáson belül.¹⁵⁵

Bár nehéz pontosan tudni, hogy mi állt a lemondás és annak az elnök általi elfogadása mögött, az incidenst követő viták azt mutatják, hogy a kormányzószövetségben belüli repedések november elején új korszakba léptek, és az erőviszonyok az MHP javára billentek tovább. Ez világosan megmutatkozott a későbbi vitákban, amelyek arról folytak, hogy a jogi reformoknak érdemi változtatásokat kell-e tartalmazniuk olyan kérdésekben, mint a hosszú előzetes letartóztatások és a döntéshozatal ~~pl. az~~ igazságszolgáltatásban. Az AKP magas rangú tagjai, például Abdülhamit Gül¹⁵⁶ igazságügyi miniszter és Bülent Arınç¹⁵⁷, az AKP alapító tagja kritikusan nyilatkoztak a meglévő gyakorlatokról, például a

Selahattin Demirtaş és Osman Kavala ügyeire nemcsak Bahçeli¹⁵⁸, hanem Erdoğan is keményen reagált. A szóváltás azzal végződött, hogy Arınç lemondott az elnöki legfelsőbb konzultációs testület tagjaként betöltött szerepéről.

Úgy tűnik, Devlet Bahçeli húzza a drótokat a Népi Szövetségben belül a politika határainak alakításában, különösen a közrenddel kapcsolatos kérdésekben.

Az Alkotmánybíróság 2020. december 29-i döntésével együtt, miszerint Osman Kavala bebörtönzése nem sérti az egyéni szabadsághoz és biztonsághoz való jogát,¹⁵⁹ és Erdoğan egy héttel korábbi kritikájával együtt, amelyet az Emberi Jogok Európai Bíróságának Selahattin Demirtaş azonnali szabadon bocsátására vonatkozó döntésével szemben fogalmazott meg,¹⁶⁰ Devlet Bahçeli úgy tűnik, hogy a Népi Szövetségben belül a politika határainak alakításában, különösen a közrendet érintő kérdésekben, húzza a drótokat. Ugyanakkor azon is dolgozik, hogy az AKP-t a saját képére formálja. Erdoğan védekezésben van, mivel ő már hogy feláldozza a vejét, és lazítson a gazdaságon. Ezek az egyre láthatóbb és feszültebb repedések sebezhetővé teszik Törökország uralkodó szövetségét, és előrevetítik az új kormányzati rendszer stabilizálását.

151 Serpil Yılmaz, "Albayrak után átalakul a gazdaság, az igazságszolgáltatás és a média" [török], *Sözcü*, 2020. november 17., <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/serpil-yilmaz/albayrak-sonrasi-ekonomi-hukuk-ve-medya-sekilleniyor-6128378/>.

152 "Pelikan's War for Istanbul" [török], *Birgün* (Interview with Barış Terkoğlu), 2019. július 4., <https://www.birgun.net/haber/pelikancilarin-istanbul-savasi-252259>.

153 Ibid.

154 Yılmaz, "Gazdaság, igazságszolgáltatás és média" (lásd 151. jegyzet).

155 Gökçer Tahincioğlu, "A státusz előléptetése vagy lefokozása: Mit jelent az isztambuli és ankarai ügyészek kinevezése a Semmitőszékbe?". [Türk- ish], *T24*, 2020. november 27., <https://t24.com.tr/haber/terfi-mi-tenzil-i-rutbe-mi-istanbul-ve-ankara-bassavcilarinin-yargitay-atanmalari-ne-anlama-geliyor,917428>.

156 "Gül igazságügyi miniszter: Gül: What Is Essential for Just Treatment Is to Avoid Detention during Trial" [Turkish], *EuroNews*, 2020. november 12., <https://tr.euronews.com/2020/11/12/adalet-bakan-gul-magduriyete-neden-olmamak-icin-aslolan-tutuksuz-yargilamad-r>.

157 "Arınç megjegyzései Selahattin Demirtaşról: He Can Be Evacuated" [török], *Sözcü*, 2020. november 20., <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/arinctan-selahattin-demirtas-cikisi-tahliye-olabilir-6132831/>.

www.sozcu.com.tr/2020/gundem/arinctan-selahattin-demirtas-cikisi-tahliye-olabilir-6132831/.

158 "Bahçeli megjegyzései Arınçról: Idiotizmus" [törökül], *Sözcü*, 2020. november 24., <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/Bahceliden-imamogluna-sert-sozler-6138828/>.

159 "Az Alkotmánybíróság döntése Osman Kavala ügyében" [törökül], *Cumhuriyet*, 2020. december 29., <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/son-dakika--anayasa-mahkemesinden-osman-kavala-karari-1802239>.

160 "From Erdogan to the ECHR: Demirtaş Decision Is Political" [Turkish], *GazeteDuvar*, 2020. december 23., <https://www.gazeteduvar.com.tr/erdogandan-aihye-demirtas-karari-siyasi-haber-1508095>.

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

Következtetések és ajánlások

Összességében az új kormányzati rendszer minden, csak nem biztató eredményeket hozott az AKP számára. Távol áll a céltól, hogy hatékonyabb bürokráciát hozzon létre. Még a Gülen tényleges és feltételezett követőinek átfogó megtisztítása után sem tűnik a közigazgatás kevésbé politizálnak, mint korábban. A helyükbe lépőket általában nem a képzettség és az alkalmasság, hanem a vallási hálózatokhoz és politikai pártokhoz való tartozásuk alapján választották ki. A közfoglalkoztatás az új kormányzati rendszerben továbbra is az államba való beszivárgás pártpolitikai eszköze. Ugyanakkor a lojalisták előnyben részesítésének eszközévé is vált, tekintet nélkül az érdemeikre és a megbízólevelükre. Még az AKP tagjai is panaszkodnak, hogy a régóta szolgáló pártkádereket kiszorítják a vezető pozíciókból, mert az elnök iránti abszolút lojalitást követelik meg.

Erdoğan politikai lehetőségei azonban erősen korlátozottak, annak ellenére, hogy az elnöki rendszer hatalmas intézményi hatalmat biztosít számára. Ez nagyrészt azoknak az új szövetségeknek a következménye, amelyeket a gülenistákkal való együttműködésének megszűnésével önként kötött. Az MHP magas árat tudott kicsikarni az elnöki rendszer támogatásáért cserébe. A 2016-os sikertelen puccsot követően az AKP-nak úgy kellett megvásárolnia az MHP támogatását, hogy szélesre tárta a bürokráciát a káderei előtt.¹⁶¹ Ez elsősorban a hírszerzésre és a rendőrségre, de az igazságszolgáltatásra is vonatkozik. Egyre több jel utal arra, hogy az AKP még messze van a biztonsági bürokrácia teljes ellenőrzésétől. Az így megerősödött MHP egyre inkább olyan pozícióba kerül, hogy (társ)meghatározhatja a

Az elnök politikája. A közigazgatás ismét a rivális lojalitású káderek táptalajává válik, ami az elnök számára nehezen felderíthető és ellenőrizhető informális hálózatok újbóli kialakulásához is vezet. Ennek eredményeként a bürokrácia, különösen a bűnüldözési, felügyeleti és hírszerzési műveleteken kívül, megbénultnak és hatástalannak tűnik.

Az elnök által Törökország számára megfogalmazott bel- és külpolitikai célok betartása egyre nagyobb kihívásnak tűnik, annak ellenére, hogy az elnök folyamatosan ezt követeli. Az AKP eredetileg az állami apparátus által kirekesztett muszlim nemzet képviselőjeként tekintett magára, míg az MHP a török állam védelmezőjének tekinti magát. Míg az AKP eredetileg azt állította, hogy a tekintélyelvű államot konzervatív demokráciává alakítja át, az MHP annak visszaállításán dolgozik, és az elnök is ezt játssza. Az MHP-val való jelenlegi szövetségében az AKP és vezetője, Erdoğan a török állam hagyományos fenyegetettség-felfogása szerint jár el, különösen a kurd kérdéssel kapcsolatban, és újabban Görögországgal és Ciprussal szemben a kelet-mediterrán konfliktus kapcsán. Itt az MHP álláspontja átfedésben van a katonai és biztonsági bürokrácián belüli, különböző ideológiai és pártpolitikai irányultságú frakciókkal, amelyek alapvetően ellenezték az AKP-kormány által a kurd lakosságnak tett korai engedményeket a kultúra (nyelv és oktatás) területén, valamint a PKK-val folytatott 2013-2015 közötti tárgyalások során. Az államapparátusban ezekkel az erőkkel való összefogás lehetővé teszi az MHP számára, hogy politikai nyomást gyakoroljon nagyobb partnerére, és retorikailag védekezésre kényszerítse azt. Az MHP vezetője, Bahçeli például 2018 októberében képes volt az AKP-kormánynak a PKK-val folytatott tárgyalásait Törökország "szétesése felé tett lépésnek" nevezni, anélkül, hogy Erdoğan úgy érezte volna, hogy elmarasztalhatja őt.¹⁶² Az MHP pártújságja megrágalmazta a vezető-

¹⁶¹ Egy 2017 végén végzett felmérés szerint az MHP támogatói nagyobb valószínűséggel értékelték magukat úgy, mint bármely más párt támogatói, hogy különösen jó munkaerő-piaci kilátásaik vannak. Bilgi Üniversitesi, *Investigation of the Extent of Polarisation in Turkey* [Turkish], (2018. február), 21, <https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/02/05/bilgi-goc-merkezi-kutuplas-manin-boyutlari-2017-sunum.pdf> (hozzáférés: 2019. december 15.).

¹⁶² "Bahçeli MHP-vezető nyilatkozata a diákeskürről" [török], *HaberTürk*, 2018. október 20., <https://www.>

Az AKP politikusait "kriptogülenistáknak", "kurd nacionalistáknak" és "a törökök ellenségeinek" nevezik.¹⁶³

Bár a Népi Szövetség a kölcsönös előnyök szövetségeként indult, az MHP politikai ereje és retorikai üvöltése gyengíti az AKP mint párt fennmaradó befolyását az új rendszerben – ahol az elnök választási gépezetének státuszává degradálódott. Az elkötelezettség és a belső dinamizmus máris érezhetően visszaesett, és a párt és az elnök támogatottsága különösen a fiatalok körében csökkenőben van.¹⁶⁴ A pénzügyi gondok és a strukturális gazdasági nehézségek, amelyeket a COVID-19 járvány még jobban kiélezett, valamint a Törökországot belülről és kívülről egyaránt ostromló helyzet folyamatos hangsúlyozása, mint a beleegyezés megszerzésének eszköze, úgy tűnik, kimerítették a választókat. Az AKP és az MHP együttes szavazataránya a legutóbbi felmérések szerint 50 százalék alatt van.

Eközben az ország AKP-n (és az MHP-n) kívüli politikai társadalmá végre összefogni látszik az elnöki rendszer ellenzése érdekében, és a parlamenti rendszerhez való visszatérés mellett érvel. A kritikák középpontjában a hatalom megszemélyesítése, a jogállamiság romlása és a rossz gazdasági kormányzás áll. Ráadásul az ellenzéki vezetők különösen a 2019. márciusi helyhatósági választások óta gyakran óvatosnak tűnnek, hogy a kormánypárti tudósok és AKP-politikusok folyamatos provokációi ellenére ne keveredjenek vallási kultúrharcba. Az elnöki rendszer által megszabott új választási dinamikával együtt ez legalább a lehetőséget megnyitja egy életképes ellenzék kialakulására. Mégis, ebben a forgatókönyvben vannak érdemi kihívások.

Mindenekelőtt, jelenleg hiányzik egy nyílt és részletes nyilvános vita a parlamenti demokráciához való visszatérésről, különösen egyrészt az egyéni jogokat és szabadságjogokat megerősítő konkrét reformokról, másrészt az állam intézményi pillérek közötti pontos konfigurációról. Másodszor, és ehhez kapcsolódóan, az ellenzéki szereplők

haberturk.com/mhp-lideri-Bahçeli-den-andimiz-aciklamasi-2186593. Bahçeli 2013-ban még "árulásról" is beszélt ezzel kapcsolatban. *YouTube*, 2013. december 1., https://www.youtube.com/watch?v=N_OmLnVXh2Y (hozzáférés: 2018. november 15.).

163 Yıldırım Çiçek, "The Crypto-Gülenists [in the AKP] Dance for Joy" [Turkish], *Türkgün* (MHP party organ), 24 October 2018, <https://turkgun.com/kriptolar-mutlu-zil-takip-oyunyorlar/>.

164 Lásd "Törökország pulzusa" (lásd a 134. megjegyzést).

még mindig vonakodnak attól, hogy nyíltan beszéljessenek a kurd kérdés lehetséges megoldásáról. Ez a habozás taktika lehet, amelynek célja, hogy ne ijessze el választói bázisát, különösen egy olyan időszakban, amikor Ankara háborút folytat a PKK ellen Észak-Irakban, és aktívan küzd a PYD/YPG dominanciája ellen Északkelet-Szíriában. Tekintettel a kurd politikusok növekvő megbélyegzésére és a kurd politikai képviselőt megnyirbálására - amelynek legfrissebb példái a HDP egyik képviselőjének 2021. március 17-i parlamenti mandátumától való megfosztása és a párt bezárására nem sokkal később indított per -, a kurd kérdés nyílt megvitatásának hiánya azt kockáztatja, hogy a HDP és a többi ellenzéki párt közötti bizalmatlanság fokozódik, és ezáltal elveszíti a kurd szavazatokat, amelyek döntő szerepet játszottak az ellenzék győzelmében a 2019-es önkormányzati választásokon.

Az ellenzék előtt álló harmadik kihívás Ankara külpolitikai kalandvágya. A 2016-os puccskísérlet óta a török külpolitika egyre agresszívabbá és egyoldalúbbá vált. Törökország ma katonailag Szíriától Líbiáig, a Földközi-tenger keleti részétől a Kaukázusig számos fronton tevékenykedik. Líbia kivételével ezek a tevékenységek széles körű támogatást élveznek az ellenzéki pártok körében (kivéve a HDP-t). Ezek a külpolitikai kalandozások lehetővé teszik az elnök számára, hogy az államot és a nemzetet fenyegető mindenütt jelenlévő veszélyre hivatkozzon egy olyan időszakban, amikor politikai lehetőségei és népszerűsége egyre szűkülnek, és segítenek elterelni a figyelmet a demokrácia és a jogállamiság erősítésére irányuló belső vagy külső követelésekről. Mivel a mai török külpolitika egyik fő előfeltétele az, hogy az Egyesült Államokkal és az EU-val egyenrangúnak kell lennie, minden ellenkező hangot könnyen nyugatbarátnak és a változó nemzetközi rendben szerepét újradefiniáló, független Törökországgal szemben állónak bélyegeznek.

Az európai intézmények és az uniós tagállamok válaszai

Az új kormányzati rendszer bevezetése egy több éven át tartó fejlődés ideiglenes végét, és mint ilyen, fordulópontot jelentett Törökország történetében. Ez egy hosszú reformidőszak – mind Törökország, mind az EU számára – boldogtalan végét jelenti.

Az európai intézmények és az egyes uniós tagállamok nagyon eltérően reagáltak a demokrácia és a jogállamiság törökországi leépítésére. Az Európai Parlament 2016-ban felszólította a Bizottságot, hogy ideiglenesen

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

a csatlakozási tárgyalások befagyasztása Törökország rendkívüli állapot alatti reprezentatív intézkedései miatt.¹⁶⁵ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 2017 áprilisában úgy döntött, hogy Törökországot ismét megfigyelés alá helyezi, amíg az ország nem tesz intézkedéseket a Tanács emberi jogokkal, demokráciával és jogállamisággal kapcsolatos aggályainak megfelelő kezelése érdekében.¹⁶⁶ Alig három hónappal később, 2017 júliusában az Európai Parlament élesebb hangot ütött meg, felszólítva a Bizottságot és az uniós tagállamokat, hogy hivatalosan függesszék fel a csatlakozási tárgyalásokat, ha Ankara végrehajtja a tervezett alkotmányos reformmódosításokat.¹⁶⁷ Bár a tagállamok kormányai mindeddig elzárkóztak ettől a lépéstől, az Európai Tanács 2018. június 26-án, két nappal az elnöki rendszer hivatalos bevezetése után megállapította, hogy Törökország tovább távolodott az EU-tól, és a csatlakozási tárgyalások de facto megálltak. Sem a csatlakozási fejezetek megnyitására vagy lezárására nem volt lehetőség, sem az EU-török vámunió korszerűsítéséről szóló tárgyalások megkezdésére nem került sor.¹⁶⁸ Az Európai Parlament külügyi bizottsága 2019. február 20-án megszavazta a csatlakozási tárgyalások felfüggesztését.¹⁶⁹

Az EU-Törökország kapcsolatok azóta tovább romlottak. Északkelet-Szíria egyes részeinek török inváziója 2019 októberében kemény reakciót váltott ki az EU részéről. Az EU Tanácsa 2019. október 14-én közös nyilatkozatban ítélte el Törökország katonai fellépését, és a tagállamok megállapodtak abban, hogy korlátozzák a Törökországba irányuló fegyverexportot.

165 *Az Európai Parlament 2016. november 24-i állásfoglalása az EU és Törökország közötti kapcsolatokról*, Európai Parlament honlapja, 2016. november 25.,

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0450+0+DOC+XML+V0//EN> (hozzáférés: 2019. március 19.), az állásfoglalás 1. pontja.

166 "PACE Reopens Monitoring Procedure in Respect of Turkey", Európa Tanács honlapja, 2017. április 25., <http://assembly.coe.int/nw/xml/News/News-View-EN.asp?newsid=6603&lang=2>.

167 *Az Európai Parlament 2017. július 6-i állásfoglalása a Bizottság Törökországról szóló 2016. évi jelentéséről*, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0306+0+DOC+XML+V0//EN> (hozzáférés: 2019. március 19.).

168 *Bővítés és stabilizációs és társulási folyamat: A Tanács következtetései*, az Európai Tanács honlapja, 2018. június 26., <https://www.consilium.europa.eu/media/35863/st10555-en18.pdf> (hozzáférés: 2019. március 19.), a következtetések 36. pontja.

169 "Turkey Condemns European Parliament Committee Call to Suspend Accession", *Reuters*, 2019. február 21., <https://>

Ankara.¹⁷⁰ Röviddel ezután az európai parlamenti képviselők szankciókat követeltek Törökország ellen.¹⁷¹ Törökország 2020. február 28-i döntése, miszerint megnyitja Görögországgal közös határát a menekültek áthaladása előtt, a viszony újabb eszkalálódási pontját jelentette. Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke március 3-án Görögországban tartott közös sajtónyilatkozatában hangsúlyozta, hogy a görög határ "egyben európai határ is", és hogy az uniós vezetők azért mentek Görögországba, hogy "az európai szolidaritás és támogatás nagyon egyértelmű nyilatkozatát küldjék Görögországnak".¹⁷² Legutóbb a Görögország és Törökország közötti, a Földközi-tenger keleti partvidékén tapasztalható feszültségek fokozódása miatt váltak még feszültebbé a kapcsolatok. Az EU 2020. augusztus 28-án figyelmeztette Törökországot, hogy újabb szankciókkal nézhet szembe, ha nem tesz lépéseket a feszültség enyhítésére.¹⁷³ Az Európai Tanács következtetései a

Október 1-jén ez a figyelmeztetés hivatalos formát öltött, ugyanakkor Törökországnak pozitív napirendet ajánlott fel, amelynek feltétele, hogy az agresszió a decemberi találkozóig megszűnjön. A decemberi ülésen nem születtek jelentős szankciók, és a pozitív napirend felajánlása folytatódott. Bár a 2021. márciusi következtetések ugyanezen az úton haladtak tovább, a megfogalmazás sokkal

óvatosabban volt kidolgozva, és egyrészt pozitív napirendet helyezett kilátásba Törökországnak, amennyiben folytatja a de- eszkalációt a Földközi-tenger keleti partvidékét és Ciprust illetően, másrészt szankciókkal fenyegetőzött eszkaláció esetén. 2020 vége óta Törökország Joe Biden Fehér Házba történt megválasztása és a gazdasági nehézségek elmélyülése hatására bájos offenzívát folytat mind az EU-val, mind az Egyesült Államokkal szemben. Törökország különböző kormánytisztviselőinek, köztük magának az elnöknek az amerikai választásokat követő nyilatkozatai hangsúlyozták Ankara hajlandóságát a Biden-Harris-kormányzattal való együttműködésre, akár az Sz-400-as kérdés megoldása, akár az Oroszország megfékezésében való együttműködés terén, valamint az EU-val való kapcsolatok javítására való hajlandóságát.

170 "Külgügyi Tanács", Európai Tanács, 2019. október 14., <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2019/10/14/>.

171 "MEPs Call for Sanctions against Turkey over Military Operation in Syria", 2019. október 24., <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20191017IPR64569/meps-call-for-sanctions-against-turkey-over-military-operation-in-syria>.

172 "EU-Törökország kapcsolatok a szíriai konfliktus és menekültválság fényében", Európai Parlamenti tájékoztató, 2020. március, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649327/EPRS_BRI\(2020\)649327_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649327/EPRS_BRI(2020)649327_EN.pdf).

173 "EU Threatens Turkey with Sanctions over Mediterranean Drilling", *Deutsche Welle*, 2020. augusztus 28., <https://www.dw.com/en/eu-turkey-sanctions-mediterranean/a-54746538>.

Mivel az EU és Törökország közötti kapcsolatok egyre inkább megromlanak egyrészt a törökországi jogállamiság romlása, másrészt az EU-n belül egyre nagyobb a kellemetlenség Törökország egyre militaristább külpolitikája miatt, a tagállamok kormányai különböző álláspontot képviselnek Törökországgal szemben. 2019 vége óta a líbiai és a kelet-mediterrán térségben zajló fejlemények miatt Franciaország, Görögország, Ciprus és Ausztria együttesen a Törökországgal szembeni kemény, sőt katonai álláspont mellett foglal állást. Olaszország, Spanyolország és Németország ezzel szemben igyekszik elkerülni a konfrontációt, hogy ne veszélyeztesse a Törökországgal való gazdasági kapcsolatokat és a migrációkezeléssel kapcsolatos együttműködést.¹⁷⁴ Ami Törökországot illeti, úgy tűnik, a vámunió modernizálása, a menekülteknek nyújtott uniós pénzügyi támogatás folytatása és a schengeni térségben a vízummentes utazás a török állampolgárok számára a fő követelések közé tartozik.¹⁷⁵

A politika kevés alapja a tranzakcionalizmuson túl

A török kormányának a demokrácia és a jogállamiság irányába való visszatérése nehezen képzelhető el az elkövetkező években, még kevésbé a csatlakozási folyamat keretében végrehajtott reformok. Az ilyen jellegű erőfeszítéseknek két nagy akadálya van. Egyrészt Erdoğan és köre süket a liberalizációra és a jogállamiságra vonatkozó európai figyelmeztetésekre, és nem hajlandó nagyobb mozgásteret biztosítani a pozíciónak. Másrészt az MHP és a bürokrácia széles köreinek fenyegetettség-felfogása akadályozza a liberális reformokat. Az ország tekintélyelvű állami hagyományával összhangban – amelyet az AKP a kezdeti években erősen kritizált és fogadalmat tett az átalakítására – az utóbbi két szereplő a demokratikus szabadságjogokat és a politikai jogokat (sőt, akár csak a kulturális pluralitás elismerését) automatikusan az állam alapjainak aláásásával azonosítja. Ráadásul a kormánytábor két eleme (Erdoğan/AKP és az MHP) közötti rivalizálás és látens feszültség azt sugallja, hogy a jelenlegi tudatos stratégia, a

a polarizáció és az újabb és újabb külföldi fenyegetésekre való hivatkozás folytatódni fog, és a török politika erősen nyugatellenes hangvétele megszilárdul.

Bár a parlamenti ellenzék minden eddiginél elszántabban törekszik az elnöki rendszer felszámolására, jelentős kihívásokkal kell szembenéznie. Bár az AKP veresége a 2019-es helyhatósági választásokon fontos lökést adott az ellenzéknek, a demokráciára való gyors és zökkenőmentes átállás legalábbis azért nem könnyű, mert a fennálló hatalmi viszonyok miatt a következő években, minden bizonnyal a következő, 2023-as választásokig. A másik ok az állami intézmények gyors elrettentése. Ezek rossz kilátások egy olyan európai politika számára, amely a mélyebb együttműködést a demokratizálódás terén elért előrehaladástól teszi függővé – ez az álláspont egyre inkább csak retorika. Az EU nem kényszerítheti Törökországot új formák kialakítására. A demokratizálódás kedvező légkört és megfelelő politikai áramlatokat feltételez. Jelenleg mindkét elem gyenge.

Ennek fényében, és tekintettel arra, hogy az EU fontos tagállamainak lakossága kritikusan viszonyul Törökországhoz, az EU-nak és tagállamainak a Törökországgal kötött megállapodásukban nincs más rövid távú alternatívája, mint hogy az Ankarával való együttműködést a közös gazdasági és biztonsági érdekek érvényesítésére használják fel. És mivel Európának kevés érdeke fűződhet egy gazdaságilag instabil Törökországhoz, a gazdasági kapcsolatokat közép- és hosszú távon biztosítani kell, és garantálni kell az ország folyamatos hozzáférését az egységes piachoz. Ehhez hasznos eszköz lehet egy modernizált vámunió.

Az EU-nak alapvetően át kell gondolnia azt is, hogy Törökország csatlakozási folyamata folytatódjon-e és hogyan. A tagjelölt státusz természetesen legitimitást biztosít Európának arra, hogy követelje Ankarától a demokrácia és a jogállamiság bizonyos normáinak betartását, és támogassa a török civil társadalmat. És, ahogyan azt többször is állítják, ez biztosítja Törökország "kapcsolatait" Európával. Az akadozó csatlakozási folyamat azonban már régóta a sükettség diadémájává vált, amelyben Ankara rendszeresen visszautasítja az európai elvárásokat, mint a belügyeibe való beavatkozást. Így a csatlakozási folyamat megrekedése Törökországban Európa-ellenes érzelmeket szül, míg Európában azt az illúziót táplálja, hogy Brüsszel egyszerre tudja blokkolni a folyamatot és felhasználni azt. A reformok ösztönzése. És még ha a török csatlakozás valószínűtlen is, ez nem akadályozza meg, hogy a témát a populista mozgalmak kihasználják, ahogyan azt a 2016-os Brexit-népszavazás kampányában láthattuk. Ez továbbra is mérgezi a török-európai kapcsolatokat.

¹⁷⁴ Günter Seufert, "Prüfstein Törökország: Brüssels Umgang mit Ankara ist ein Realitätstest für die geopolitischen Ambitionen der EU", *Internationale Politik* 1 (2021): 32-34.

¹⁷⁵ Sinem Adar et al., *Vámunió: Old Instrument New Function in EU-Turkey Relations*, SWP Comment 48/2020 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2020. október), https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2020C48_CustomsUnionEU_Turkey.pdf.

SWP Berlin
Törökország elnöki rendszere két és fél év után 2021
április 2021

Tekintettel azonban a kormányzó AKP/MHP csökkenő szavazói arányára és a szövetségükön belüli egyre láthatóbb repedésekre, az EU-nak a tagsági tárgyalásokat normatív eszközként hosszú távon is fenn kell tartania – ha és amennyiben Törökország elkezd a demokratikus helyreállítását. Addig is az EU-nak továbbra is támogatnia kell azokat a civil társadalmi szereplőket, akik elkötelezettek a jogállamiság, a befogadó állampolgárság és a demokrácia javítása mellett. Ebben a tekintetben fontos, hogy Európa erőteljesebben bírálja Ankarának a polgárokkal szembeni elnyomását. Bár ez elsősorban elvi kérdés, Ankarát felszólítani az EU saját érdeke is. Míg az európai döntéshozók az autoriter államokkal való kapcsolatokban a stabilitást elég gyakran a demokráciával szemben helyezik előtérbe, Törökország esetében ez a logika két problémával jár. Egyrészt nem világos, hogy egy tekintélyelvű, de stabil Törökország harmonikusan együttműködne-e az EU-val.

Még ennél is fontosabb, hogy az autoritás stabilitása tarianizmus Törökországban több okból is bizonytalan. Először is, Törökország gazdasági kapacitása nagymértékben függ a nép bejegyzésétől, különösen azért, mert az országnak nincsenek olyan természeti erőforrásai, amelyeket kényszerrel ki lehetne aknázni. Másodsorban, az ország társadalmi-politikai sokszínűsége megnehezíti az AKP számára, hogy alaposan behatoljon a civil szférába; a jövőbeni pro- tesztek nagyon valószínűek. Végül a hatalom személyre szabottsága és a kormányzövetségén belüli feszültségek sebezhetővé teszik a kormányt. Bár az EU biztosan nem kényszerítheti Törökországot demokratikus reformokra, de Törökországot jobban felelősségre vonhatja és jobban is kellene tartania – különösen akkor, amikor Ankara gazdasági támogatásért fordul az EU-hoz.

Rövidítések

AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi (Igazság és Fejlődés Pártja)
AP	AdaletPartisi (Igazságosság Pártja)
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (Bankszabályozási és Felügyeleti Testület)
CHP	CumhuriyetHalk Partisi (Köztársasági Néppárt)
DDK	DevletDenetleme Kurulu (Állami Felügyelet Tanács)
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı (Vallási Ügyek Elnöksége)
EPDK	Enerji Piyasası Denetleme Kurulu (Energiapiaci Szabályozó Hatóság)
HDP	HalklarınDemokratik Partisi (Népek Demokratikus Pártja)
İYİ	İyi Parti (Jó Párt)
MÇM	Milliyetçi Cephe (Nacionalista Front kormányai)
MGK	Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği (a Nemzetbiztonsági Tanács főtítkársága)
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi (Nacionalista Mozgalom Pártja)
İM	Milli İstihbarat Teskilati (Nemzeti Hírszerző Szervezet)
MKYK	Merkez Karar ve Yönetim Kurulu (kibővített központi végrehajtó bizottság)
MSP	Milli Selamet Partisi (Nemzeti Megmentési Párt)
PKK	PartiyeKarkeren Kurdistan (Kurdisztáni Munkások Pártja)
RK	Rekabet Kurulu (Versenyhivatal)
RP	RefahPartisi (Jóléti Párt)
SBB	Strateji ve Bütçe Başkanlığı (Stratégiai és Költségvetési Elnökség)
SPS	SaadetPartisi (Felicity Party)
SPK	SermayePiyasa Kurulu (Tőkepiaci Tanács)
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (Török Köztársaság Központi Bankja)
TVF	Türkiye Varlık Fonu (Törökországi Vagyonalap)

Törökország elnöki rendszere két és fél év után
SWP Berlin
április 2021

Az Alkalmazott Törökországi Tanulmányok Központját (CATS) a Stiftung Mercator és a Német Szövetségi Külügyminisztérium finanszírozza.

STIFTUNG
MERCATOR

Federal Foreign Office

